XXXII ANUL XXXII

NR. 11—12 NOEMVRIE—DECEMVRIE 1942

REVISTA TEOLOGICĂ

INTRUPAREA

REDACȚIA ADMINISTRAȚIA

SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ ANDREIANĂ

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ ÎNTEMEIAT ÎN 1907

APARE LUNAR

SUB PATRONAJUL I. P. SF. MITROPOLIT **NICOLAE** AL ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ", SIBIU, STR. MITROPOLIEI 24—28

ABONAMENTUL PE UN AN: 400 LEI

Pentru studenţii în Teologie: 300 Lei

ÎNSCRISĂ ÎN REGISTRUL SPECIAL AL TRIBUNALULUI SIBIU SUB NR. 1—1938

ÎN ACEST NUMĂR:

INTRUPA E

Ordinea articolelor e determinată numai de necesităţi tehnice

ANUL XXXII Noemvrie—Decemvrie 1942 Nr. 11—12

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

REDACTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

INTRUPAREA

— PRILEJ DE GÂNDURI PENTRU TEOLOGI ȘI PREOȚI —

de

Diacon Dr. GRIGORIE T. MARCU

Profesor la Academia teologică „Andreiană"

I

Va putea oare să conteste cineva că cele mai profunde realități ale vieții noastre duhovnicești sunt ignorate adeseori de cei mai mulți dintre noi? Că Dumnezeul întru carele viem, ne mișcăm și suntem, pentru destui creștini a încetat să mai fie altceva decât „Zeul necunoscut" care culegea omagiile Atenienilor cercetați oarecând de luceafărul soborului apostolesc? Că Iisus Hristos, pâinea cea de toate zilele a milioane de oameni cari au călcat aspra scoarță a pământului însuflețiți de nădejdea dobândirii vieții de veci, nu mai reprezintă pentru unii decât un ctitor de vremuri noui, rânduit în galeria istoriei laolaltă cu atâtea alte personalități de înaltă talie spirituală cari au stors vremelnic din îmbătrânitul butuc al omenirii vlaga unor elanuri proaspete?

Iată întrebări pe cari ni le-a răscolit nu numai lectura recent repetată a uneia din puținele cărți pe cari le răsfoiești de fiecare dată cu neîmpuținată plăcere și cu tot atâta folos,[1] ci și observarea atentă a curgerii acestui

[1] Vezi prefața lui *J. Lebreton* la lucrarea lui *Emile Mersch*: Le Corps mystique du Christ. Tom I, ed. II, Paris 1936, p. VII.

fluviu leneş, cu alvia în perpetuă mutare, pe care-l numim viaţa cea de toate zilele.

E marea şi păgubitoarea eroare a veacului nostru — şi a câtorva din cele ce l-au precedat — de-a fi minimalizat dumnezeeasca vrere a Celui ce s'a întrupat şi pentru potolirea durerilor lui: *„Rămâneţi întru mine şi eu întru voi"!* (Ioan 15, 4). E o eroare care crează răspunderi ce se întind mai vârtos asupra ştiinţei teologice şi a misiunii preoţeşti, ori de câte ori cea dintâi uită că misterul şi dogma sunt în primul rând puteri de viaţă dătătoare, punţi de aur asvârlite peste abisul ce separă lumea văzută de splendorile vieţii neapuse de pe celălalt tărâm, iar cealaltă pregetă să târască sufletul obştesc pe cărările de lumină cari sue la cer, descoperite şi deschise de ele.

Avem impresia — şi ne-am bucura peste măsură dacă ni s'ar dovedi contrarul! — că teologia şi preoţia s'au „specializat" în vremurile mai noui până la separare totală. Pare că a apucat fiecare din ele pe drumuri deosebite şi uitând că au purces din aceeaşi tulpină, întârzie să se întâlnească şi să-şi continue lucrarea în lume împletite, unificate, colaborând armonic şi intens în una şi aceeaşi persoană, care trebue să rămână mai presus de toate *vestitor întru cuvânt şi faptă a Evangheliei Domnului*, indiferent de funcţiunea ce-o îndeplineşte în Biserică. Prea adeseori, un preot sau altul se socoteşte dispensat de-a mai revizui cultura sa teologică, sporind-o, aprofundând-o şi primenind-o prin lectură metodică şi prin meditaţie intensă. Contactul său cu noutăţile de ştiinţă teologică se reduce la înregistrarea cărţii în catalog şi eventual la tăierea filelor. Teologii, la rândul lor, deşi în posesiunea darului preoţiei — pe alocurea mai sunt şi nehirotoniţi, şi nu totdeauna din impedimente binecuvântate — nu practică bucuros îndatoririle împreunate cu starea lor harică, socotind că „asta-i treaba preoţilor-parohi". Nu generalizăm. N'am pute-o face atâta vreme cât ştim că reaua voinţă e absentă şi într'o parte şi în cealaltă. Noi vizăm excepţiile. Ştim că sunt puţine. Dar atâtea câte-s, sunt prea multe pentru tagma noastră întemeiată exclusiv pe vocaţie duhovnicească. Lupta pentru nivelarea lor, pentru stârpirea

lor, e necesară şi de aceea nu poate să supere pe nimeni.

Preotul nu trebue să uite că biblioteca personală sau parohială este un nesecat isvor de înţelepciune, un povăţuitor fidel, de fiecare zi, întru purtarea cu vrednicie şi cu spor a sfintei sale misiuni sfinţitoare. Greşeşte cumplit, deci, dacă o preface într'o fântână cu apă stătută, astupată şi ferecată vârtos cu zăvoarele indiferenţei. Iar teologul, ori cât de încărcată i-ar fi masa de trudă, să nu nesocotească deprinderile liturgice şi duhovniceşti.

Altarul şi catedra, pastoraţia şi învăţătura luminată, molitvelnicul şi cărturăria savantă se întâlnesc în faţa sfântului potir şi se rânduesc la amvon. Laolaltă săvârşesc Sfânta Jertfă, laolaltă primesc pe Mirele ceresc în lăuntrul lor, laolaltă chiamă şi pe alţii să vină şi să vadă cât de bun este Domnul, trăind prin cuvânt şi faptă *misterul împreunării noastre cu Hristos.*

Intr'aceasta zace toată teologia şi suprema frumuseţe a preoţiei: Să-l ofere pe Hristos celor ce îl caută, iar pe cei ce îl ignorează să-i convingi să se lase aflaţi de El. E o identitate de ţel între acestea două, ţel servit prin slujiri diferite numai sub raport pur formal.

II

Sfântul Apostol Pavel, fără îndoială cel mai cult — în înţelesul laic al cuvântului — dintre fruntaşii primei generaţii creştine, oferă şi în această privinţă o pildă inegalabilă de îmbinare fericită în aceeaşi neodihnită alergătură pentru sporul Evangheliei în lume, a ştiinţei înalte cu o viaţă neprihănită, cufundată cu Hristos în Dumnezeu. Compătimitoarea apostrofă a lui Porcius Festus: „Pavele, Pavele, învăţătura ta cea multă te duce la nebunie!" (F. Ap. 26, 24), dovedeşte că pregătirea sa cărturărească nu mai era o taină nici pentru un atât de înalt dregător al Cezarului. Iar tehnica epistolografică a scripturilor sale, bogăţia vocabularului său, ca şi corectitudinea şi coloratura vioae a limbii eline în care îşi îmbracă gândul aţintit

pururea spre viaţa fără de moarte a dumnezeescului Fiu întrupat, tot aşa.

Pentru el, Hristos era mai puţin obiect de cunoaştere mintală şi mai mult *model* de trăire reală în duh şi adevăr. Cu câtă reţinută bucurie le vorbea neastâmpăraţilor creştini din Corint despre „căile" sale „cele ce sunt în Hristos" (I Cor. 4, 17), neuitând să precizeze, cu acelaş prilej, că aşa învaţă pretutindenea, în orice biserică. Şi de fapt, cu doi ani înainte de aceea, făcea Galatenilor această cutremurătoare mărturisire: „Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte întru mine" (Gal. 2, 20). A rămas acelaş incorigibil hristofor până la sfârşitul vieţii sale în trup. Filipenilor le scria în pragul eliberării din prima captivitate romană: „Mie a vieţui este Hristos" (Fil. 1, 21), iar a doua epistolă către Timotei — care-i şi ultima sa scriptură — musteşte de spovedanii analoage.

S'a discutat cu aprindere într'o vreme — până astăzi n'am isbutit să înţeleg rostul acestei zarve inutile — dacă sf. Apostol Pavel a fost sau nu teolog? Răspunsul nu poate fi decât acesta: a fost *teolog practicant.*[1] Frecvenţa verbelor compuse cu συν (= împreună cu) în originalul scripturilor pauline, o dovedeşte cu prisosinţă.

E adevărat că aceste râuri de apă vie pot fi exploatate pentru scopuri pur ştiinţifice, în vederea formulării cutărui sau cutărui articol de credinţă. Dar această separare a elementului dogmatic de cel moral a încurajat atâtea abuzuri. Cunoaşteţi erezie veche sau nouă care să nu revendice cu ostentaţie paternitate paulină? Răspunsul îl lăsăm la latitudinea cititorilor. Noi am răspuns. Am răspuns negativ.

Teologia paulină — am subliniat şi altă dată acest adevăr[2] — nu este scop în sine, ci mijloc de împreunare cu Hristos, unealtă de altoire a omului păcătos pe butucul viţei neveştejite a Trupului Său mistic. E ceea ce reiese cât se poate de limpede mai ales din deasa întrebuinţare

---

[1] Amănunte în lucrarea noastră *Studii Biblice*. Sibiu 1940, p. 2 urm.

[2] In lucrarea *Antropologia Paulină* („Seria Teologică" nr. 20). Sibiu 1941, p. 4 urm.

pe care o fac scripturile pauline de formula *„în Hristos"* (ἐν Χριστῷ) ca și de inversa ei *„Hristos în noi"* (ca în Col. 1, 27). Din clipa în care a fost înfruntat pe drumul Damascului de întristata bunătate a Fiului lui Dumnezeu preaînălțat întru mărire, cel mai zelos stegar al Evangheliei mântuirii neamurilor din câți au existat vreo dată sub soare nu-și mai poate încrucișa privirea cu nici un creștin fără să vadă în ochii lui pe însuși Hristos. Sufletele convertite sunt pentru sf. Apostol Pavel tot atâtea temple ale Duhului Sfânt, sălașe bucuroase oricând să primească triumfal pe Mirele ceresc. Hristos sălășluește în ele și suprema lor bucurie nu-i alta decât orientarea tuturor detaliilor vieții personale după voința Mântuitorului. Sf. Apostol Pavel tinde în ultimă instanță la *reașezarea tuturor în Hristos.* Dumnezeu însuși n'a urmărit altceva, când l-a trimis pe Fiul Său în lume, decât superba împlinire despre care se vorbește în Efeseni 1, 10.

Nimeni n'a înțeles mai bine decât Apostolul neamurilor rostul Intrupării. Nimeni nu i-a precizat mai răspicat valoarea religioasă. Hristologia paulină, această culme care străpunge cerul Teologiei neotestamentare, ca să nu mai vorbim de celelalte articulații ale gândirii religioase a Apostolului, are un caracter eminamente antropocentric. Cine se încumetă să facă exegeza marelui text hristologic din epistola către Filipeni (2, 5—11) fără să țină seamă de acest amănunt, nu va brodi niciodată gândul dens pe care Apostolul l-a așternut acolo. Excepționala sa valoare dogmatică rămâne de sigur mai presus de orice discuție. Hristos Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat s'a deșertat *(ἐκένωσεν)* pe Sine, chip de rob luând. El cel necuprins, a acceptat să se lase strâmtorat vremelnic într'un trup finit. A devenit om deplin fără a înceta să fie totdeodată Dumnezeu deplin. Sau, cum se rostește strălucita elocvență a sf. Grigorie de Nazianz, în a doua orațiune teologică a sa: *„a rămas ceea ce era și și-a asumat ceea ce nu era"* (ὃ μὲν ἦν διέμεινεν ὃ δὲ οὐκ ἦν προσέλαβεν).

Dar mai important este scopul cu care s'a săvârșit această pogorâre în trup mărginit și muritor a Celui ce era însași Viața fără de moarte: ca să fie El însuși întâia

pildă de *smerire* care a fost dată oamenilor — și cea mai cutremurătoare. Cuvântul care servește de vehicol acestei biruitoare virtuți e absent în vocabularul elinei profane și chiar și'n Septuaginta. Antichitatea nu știa ce-i aceea ταπεινοφροσύνη. O raită prin istoria religiunilor necreștine, cu scopul identificării eventualelor ei paralele, este infructuoasă. Omenirea avea să învețe dela Hristos că adevărata demnitate umană o conferă numai smerenia. Ea te înalță în ochii lui Dumnezeu și-ți agonisește prețuirea deaproapelui, recunoștința lui, pentru generoasa promptitudine cu care uitându-te pe tine însuți, îl ajuți pe el să se înalțe la Dumnezeul care te-a zidit și te-a mântuit și pe tine și pe el. Sf. Pavel ține ca dragii lui Filipeni să știe acest lucru. Numai acestei griji delicate pentru îmbunătățirea condiției morale a celor mai cumsecade dintre convertiții săi îi datorim favoarea de-a putea discuta în opuri savante așa numită *Kenoză*. Și tocmai de aceea am păcătui grav față de stilul hristologic al Paulinismului dacă i-am neglija esențialul: Hristos s'a deșertat pe Sine întrupându-se, pentru ca să ne poată oferi un model de viețuire conformă cu voia lui Dumnezeu. Ori, modelul trebue imitat, trebue copiat cu fidelitate. Aici nu încap adaptări, transformări sau altceva de acest fel. Dumnezeu însuși oferă modelul. Omul nu putea crea ceva mai bun sau ceva tot atât de bun. Dacă putea, nu mai era nevoe să se întrupeze Hristos. Ca atare, corecturile sau adausurile sale sunt cel puțin inutile — ca să nu rostim alt cuvânt mai greu.

III

Sfinții Părinți de după aceea, cari s'au inspirat mai ales din slova fremătătoare și energică a scripturilor pauline, n'au fost nici ei altceva decât teologi practicanți și n'au gândit altfel despre semnificația Intrupării. Este cu neputință să-i anchetăm aici și ancheta ar fi de prisos când se știe că pentru ei creștinismul este dearândul o chestiune de trăire personală — în primul rând aceasta și mai ales aceasta.

„Iată ce reprezintă pentru noi marea taină, iată ce este pentru noi Dumnezeul întrupat, devenit sărac pentru

noi" — spune sf. Grigorie de Nazianz.[1] „El a venit ca să reabiliteze trupul, să salveze chipul Său, să-l direagă pe om. El a venit ca să ne facă desăvârşit una în Hristos, în Hristosul carele s'a pogorât desăvârşit şi complect întru noi, ca să aşeze întru noi tot ceea ce este El".

Este prea elocventă insistenţa cu care cel mai strălucit teolog al „Epocii de aur" a creştinismului subliniază caracterul antropocentric al Intrupării. Pentru el, minunile Mântuitorului sunt *fapte contimporane.* Ele se repetă în sufletele noastre. Noi suntem bolnavii pe cari i-a tămăduit şi-i va tămădui cât va fi lumea, suntem îndrăciţii pe cari îi uşurează de povara demonului, suntem Lazăr pe care-l scoală din morţi. Hristos este realitate prezentă activ în fiecare dintre noi. „Iată că El a vrut să doarmă ca să binecuvinteze somnul nostru, să se ostenească pentru a sfinţi ostenelile noastre, să plângă pentru a da un sens lacrimilor noastre". Hristos sufere încă şi astăzi şi va suferi cât va fi lumea. Pătimirea Sa este pururea activă: păcătoşii o reîmprospătează fără răgaz şi o prelungesc la nesfârşit. Marile sărbători ale creştinătăţii nu sunt numai simple comemorări ale unor evenimente consumate de mult, ci prăznuiri ale unor realităţi prezente. Crăciunul de pildă, nu ne spune numai atât că oarecând s'a născut Hristos: naşterea Sa se continuă şi acum în noi. Intruparea este aşa dar nu numai evenimentul care ni l-a dat pe Hristos, sorocul înoirii Cerului şi al pământului, ci şi un fapt de trăire personală, un motiv de transformare lăuntrică. „Să devenim ca Hristos, pentru că şi Hristos s'a făcut asemenea nouă. Să devenim dumnezei din pricina Lui, pentru că şi El s'a făcut om din pricina noastră". Aşa gândeşte teologul, aşa îndeamnă preotul, aşa trăieşte sfântul...

Hristos nu este obiect de studiu — sau nu-i numai atât. El e prezenţă reală în Biserică şi în sufletele credincioşilor. E viaţă, mai ales viaţă. E *Viaţa* însaşi.

---

[1] Citatele din sf. Grigorie de Nazianz le transcriem constant din *E. Mersch*: O. c. tom. I, p. 438 urm. A se compara şi comentariile autorului citat, privitoare la ele.

S'a înţeles, de sigur, că pomenirea Naşterii Lui, în pragul căreia ne aflăm, trebue să fie ceva mai mult decât prăznuirea evenimentului fără egal care s'a petrecut acum două mii de ani în cadrul de-o augustă simplicitate al staulului din Betleem: prilej de *contemporaneizare* a pogorârii lui Dumnezeu în lume, actualizare fidelă a restaurării demnităţii umane săvârşite de Cer, întrupare a lui Hristos în noi, cufundare a fiinţei noastre în Hristos.

E datoria teologilor şi a preoţilor să umplă de strălucire nouă sorocul festiv al „plinirii vremii", valorificându-l pentru sporul împărăţiei lui Dumnezeu în lume — cum au făcut Apostolii şi sfinţii creştinătăţii.

DESPRE VALOAREA SUFLETULUI

de

Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA
Consilier arhiepiscopesc

Pentru ca să fiu în cea mai deplină armonie cu actuala formă de exprimare, cu limbajul zilei, iată, vă anunț cel mai proaspăt comunicat de războiu, comunicat pe care Cerul îl vestește pământului, pe care Dumnezeu îl trimite oamenilor, și anume: In ținutul Gadarenilor, care este dincolo de mare, drept în fața Galileii, s'a dat o luptă crâncenă între o oaste întreagă de duhuri ale întunerecului și Stăpânul luminii, Stăpânul vieții și al lumii întregi. Scopul ultim al acestei lupte a fost ca Dumnezeu să arate pentru toate veacurile și pentru toate neamurile pământului — și încă într'un chip cu totul impresionant — valoarea extraordinară a sufletului în comparație cu valoarea trecătoare a lucrurilor pământești.

Despre uriașa inegalitate a valorii acestor două realități încerc să rostesc câteva cuvinte aici.

Mie mi se pare că noi oamenii avem toată mintea și toată puterea ființei noastre concentrate în ochi și în celelalte simțuri ale noastre. Din această pricină, foarte adeseori cinstim și prețuim chiar mai mult de cât se cuvine lucrurile pe cari le vedem, le pipăim sau le gustăm și nu dăm nici un fel de cinstire și mai ales nici un fel de înaltă prețuire lucrurilor pe cari nu le vedem și în special sufletului nostru.

In această atitudine se cuprinde o cumplită rătăcire, o mare greșală a noastră, pentrucă — după cum vom vedea — mai presus de toate lucrurile văzute și mai presus de toate valorile trecătoare stau valorile nepieritoare, valorile spirituale și în special sufletul nostru.

Dacă vom analiza actul creării lumii întregi de către Dumnezeu și vom medita asupra lui, vom vedea cu ușurință cât de superior și cât de valoros este sufletul în

comparaţie cu tot ceea ce Dumnezeu a creat atât în lumea văzută cât şi în lumea cea nevăzută. Prin cuvânt Dumnezeu a plăsmuit şi cele cereşti şi cele pământeşti. A zis numai şi îndată s'au făcut îngerii, soarele, luna, stelele, sburătoarele, plantele, animalele şi tot ceea ce noi vedem. Când să zidească însă pe om, Creatorul a stat mai întâi şi s'a gândit. A ţinut apoi un fel de sfat cu celelalte feţe ale Sfintei Treimi şi a zis: *„să facem om după chipul şi asemănarea noastră"* (Facere 1, 26). După aceea, ca să plăsmuiască trupul, a luat cu dumnezeeştile Sale mâini ţărână din pământ şi a zidit trupul omului. Iar ca să dea suflet acestui trup, însuşi Dumnezeu a suflat, în faţa chipului de lut, suflare de viaţă, făcându-l astfel după chipul şi asemănarea Creatorului. Pe toate Dumnezeu le-a făcut numai prin cuvânt, dar la zidirea omului Dumnezeu a gândit, a ţinut sfat, a spus cuvânt, a săvârşit lucrare şi a suflat viaţă, deosebind prin aceasta pe om de toate celelalte creaturi.

Cu drept cuvânt s'a putut spune, deci, că prin suflet omul covârşeşte chiar şi pe îngeri, pe aceste fiinţe spirituale, pentru că îngerilor nu li s'a spus că sunt zidiţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, aşa după cum s'a spus despre oameni şi după cum de fapt suntem. „Sufletul este lucrul cel mare al sfatului dumnezeesc, este icoana lui Dumnezeu, este o vie închipuire a Sf. Treimi." [1]

Valoarea extraordinară a sufletului în comparaţie cu toate celelalte bunuri şi frumuseţi ale lumii acesteia, reiese în chip lămurit şi din suferinţele dreptului Iov. Pentru încercarea răbdării şi a credinţei acestui om drept, Dumnezeu a îngăduit diavolului să se atingă de toate avuţiile lui, de copiii lui şi chiar de sănătatea trupului lui, dar a poruncit ca nicidecum să nu se atingă de sufletul acestui drept: *„Iată toate câte are el le dau ţie, dar de sufletul lui să te fereşti"*.[2]

Tot ceea ce a avut bogatul Iov s'a pierdut sub atingerea diavolului, căci i s'au furat nenumăratele turme de

[1] *Ilie Mintat*: Didahii sau cuvinte de învăţătură, Bucureşti 1897, p. 127.
[2] Iov 2, 6.

vite, i s'au dărâmat palatele, i-au murit feciorii şi fetele şi el însuşi s'a îmbolnăvit cumplit. Sărac, fără de copii, fără de casă, zăcea în afara cetăţii, plin de bube din creştet până în tălpi. Totul a pierdut dreptul Iov şi totuşi n'a pierdut nimic atâta vreme cât nu şi-a pierdut împreună cu aceste bunuri şi sufletul său. Vedem acest lucru din faptul că prin suferinţă, prin răbdare, prin virtute şi credinţă vie, Iov a ajuns să aibă îndoită şi întreită avere, să aibă feciori şi fete mai mulţi şi mai buni şi chiar sănătate mai multă.

Dar, în acelaş timp, din această întâmplare constatăm că Dumnezeu însuşi atât de mult cinsteşte şi atât de mult preţueşte valoarea sufletului omenesc, încât chiar şi atunci când ne ispiteşte, ne ceartă sau ne pedepseşte şi permite diavolului să ne vatăme în toate lucrurile preţioase ale lumii acesteia, îi porunceşte să nu se atingă de suflet.

Valoarea excepţională a sufletului, în comparaţie cu alte valori, reiese şi din faptul că *fiecare din noi n'avem decât un singur suflet.* In legătură cu aceasta, sf. Ioan Gură de Aur spune: „In lume sunt multe bunuri şi multe frumuseţi şi de ne va lipsi una rămâne cealaltă; de se va strica una din acestea, ne mângăiem prin averea celeilalte şi iar de se vor pierde azi, se vor afla mâine, precum îndoit şi întreit le-a aflat şi dreptul Iov. Dar sufletul este unul şi de-l vom pierde pe acesta, toate le-am pierdut. De-l vom pierde pe acesta cum vom vieţui? Pentru aceea, de vom pierde comorile noastre, moşiile noastre, casele noastre, părinţii, fraţii, copiii, sănătatea, mărirea şi cinstea şi nu vom pierde sufletul, nimic n'am pierdut. Şi invers: chiar de le vom avea pe toate acestea şi am pierdut sufletul, am pierdut totul. Şi acelea să fie pierdute, de se va dobândi sufletul, nimic nu păgubim, când din potrivă pe acelea având-le, de se va pierde sufletul nimic nu folosim.[1]

Şi mai evidentă apare valoarea extraordinară a sufletului din faptul că din tot ceeace există în lumea aceasta, *singur sufletul este nemuritor.*

---

[1] *Ilie Miniat:* O. c. p. 129.

Gândiți-vă câtuși de puțin la faptul că tot ceea ce există în lume, că toate comorile și toate frumusețile pământului, că toată arta și cultura, că toate măririle și toate puterile, că tronuri și împărății, orașe și cetăți, păduri și grădini, munți și văi, soarele și luna și întreg universul se vor pierde odată în neființă, *rămânând în veșnicie numai două lucruri: Dumnezeu ca să judece și sufletul ca să dea seamă de faptele noastre.* Pentru aceea adevărat este cuvântul Scripturii: *„Că ce va folosi omului de va dobândi lumea toată și-și va pierde sufletul? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său"?* (Marcu 8, 36).

Căci de vom pierde toate bunurile vieții și chiar viața însăși, nu este lucru prea mare, pentrucă noi credem și mărturisim că *„așteptăm învierea morților și viața veacului ce va să fie"*, dar de vom pierde sufletul, am pierdut și învierea și toată fericirea vieții viitoare. Atunci am pierdut absolut totul și pentru totdeauna.

Pentru suflet, pentru această unică valoare în toată existența creată și pentru mântuirea lui, Dumnezeu n'a socotit lucru nevrednic ca să trimită pe însuși unul născut Fiul Său, pe Domnul nostru Iisus Hristos, carele s'a coborât din ceruri, s'a umilit, luând trup omenesc, a pătimit, s'a răstignit și și-a vărsat sfânt sângele Său, numai și numai ca să salveze, să mântuiască sufletul omenesc. Vedeți prin urmare cât de mare este valoarea acestui suflet, pentru care însuși Dumnezeu a adus jertfa supremă!

Pentru a vă face să înțelegeți și mai bine valoarea unică a sufletului, socotesc că nu este lucru de prisos a vă istorisi și următoarea întâmplare:

Când păgânul Momie a cucerit Corintul, n'a dat nici un fel de atențiune operelor de artă din oraș. Ba ceea ce a fost și mai tragic, în nebunia lui, cuceritorul a dat ordin ca totul să fie distrus. A reținut doar, la întâmplare, o singură icoană, care s'a întâmplat să fie de o foarte mare valoare artistică. Pe această icoană văzând-o împăratul Attal, a voit s'o cumpere. Și el a întrebat pe posesorul ei: „Cu cât vinzi această icoană". Iar Momie a zis: „Prețuește-o singur!" Impăratul a răspuns: „Iți dau un talant.., iți dau doi... trei... patru... cinci, iți dau zece talanți,

pentru această capodoperă"…. Momie a rămas foarte uimit la auzul acestor cuvinte. La început a crezut că împăratul își bate joc de el, dar văzând stăruința în ofertă și faptul că e dispus să urce și mai mult prețul oferit, Momie a făcut niște ochi mari și a strigat: „Înțeleg, înțeleg! Nu pânza, nici ramele și nici culorile nu constitue valoarea cu totul excepțională a acestei icoane, *ci concepția ei unică și valoarea artistică cu totul deosebită.* Pentru aceste lucruri, împăratul nu ezită să-și dea toată comoara aurului său, tot ceea ce posedă el, numai și numai să aibă icoana. Dar dacă el o socotește atât de valoroasă încât nu există aur ca s'o poată plăti, atunci de ce s'o vând eu? De ce să n'o rețin pentru mine? De ce să nu fie a mea și numai a mea?" Și Momie n'a mai vândut icoana.

Vreți acum tâlcuirea acestei istorioare? Iat-o! Neînțeleptul, nepriceputul și nebunul Momie suntem fieștecare din noi. Icoana unică a „Corintului", concepția unică a lumii întregi e sufletul nostru. Împăratul Attal reprezintă pe Împăratul împăraților, pe Domnul nostru Iisus Hristos. Iar prețul plătit pentru răscumpărarea icoanei este jertfa de pe Golgota, este sângele Său, este crucea care străjuește deasupra catapetesmei altarului, crucea prin care se mântuesc în veac toate sufletele credincioase.

Acum, după cele expuse, cred că putem să înțelegem cu ușurință ceea ce altfel la început ne-ar fi fost poate foarte greu, sau chiar absolut cu neputință de a înțelege și anume: de ce Mântuitorul nostru Iisus Hristos, învingând ceata diavolilor care chinuiau cumplit pe îndrăcitul din ținutul Gadarenilor, a permis să intre în turma de porci, turmă care din cauza acestor duhuri rele s'a aruncat apoi în mare și s'a înecat.

Prin această lucrare, Dumnezeu a voit să ne arate încă odată că între valorile de ordin spiritual și cele de ordin material există o deosebire de esență și că între ele nu se poate face nici un fel de comparație.

Prin minunea din ținutul Gadarenilor, Dumnezeu ne arată că în fața Tronului ceresc și în fața veșniciei, mântuirea chiar și a unui singur suflet valorează mai mult

decât toate turmele pământului. In fața lui Dumnezeu, un suflet mântuit prețuește mai mult decât lumea întreagă.

Trăim vremuri cu totul excepționale. Nu știm dacă Dumnezeu, prin războaie cumplite, prin lipsuri și foamete, prin cutremure și prăbușiri de cetăți puternice, prin suferință și moarte, pune la încercare răbdarea noastră sau pedepsește nevrednicia și păcatele lumii contimporane...

Dar știm atât că și într'un caz și în celălalt, suntem datori să nu ne lăsăm amăgiți de ispitele și deșertăciunile vieții trecătoare și nici înfrânți de greutățile zilei și mai ales să nu pierdem nici o clipă din vedere valoarea unică și eternă a sufletului nostru. De aceea suntem datori, mai ales în aceste vremuri grele, să purtăm grijă de toate, dar mai presus de toate să purtăm grija sufletului. Să căutăm — după cuvântul Scripturii — să dobândim mai întâi împărăția lui Dumnezeu și toate celelalte se vor adăuga nouă.

LUMINĂ DIN RĂSĂRIT

de

Diacon NICOLAE MLADIN

Spiritualitatea europeană arde încă în vâlvătăile căutării: e la răscruce de veac. Epuizată în anumite energii şi forme, tânjeşte după isvoarele înnoirii. E cert: istoria ei este o succesiune de epoci cu seva trăirii spirituale din ce în ce mai slăbită, mai desorientată. Dela teocraţia medievală la satanocraţia bolşevică e o întreagă evoluţie, care apune în propria ei neputinţă. Totuşi destrămarea istoriei nu este şi destrămarea spiritului. Dovadă credinţa că stăm în pragul unei noui istorii, slujirea fanatică a acestui crez. Din credinţa aceasta, duhul european soarbe puteri de luptă împotriva bolşevismului şi a propriei lui disperări. Există aşadar o unitate negativă a Europei: în definirea ei antitetică faţă de comunism, în refuzul de-a accepta stingerea finală; şi o unitate pozitivă: în credinţa că din sbuciumul de jertfă şi nostalgii al vremii, se deschid zări de viaţă nouă. De sigur stăm încă la cumpăna nedumeririlor: presimţim, bănuim, nădăjduim, credem. Poate zările acelea nu le vom vedea curând; avem însă certitudinea că le vom vedea, că suntem premergătorii şi luptătorii unui veac de vaste rezonanţe creatoare. Caracteristic este — pentru nouile tendinţe — din punct de vedere religios, interesul crescând faţă de spiritualitatea orientală. Interes nu în sens pur ştiinţific, ci în sens pozitiv, constructiv. Nu e atât de departe vremea când Ortodoxia pentru Apus era o mare necunoscută, etichetată cu atributul „tradiţie statică", bigotism sau schismă. Tradiţia vie a Ortodoxiei, pentru că era trăire în adâncime pe aceleaşi coordonate dogmatice, fără desfăşurări formale, apărea spiritului occidental, obişnuit cu perspectiva evoluţionistă, ca o apă stătută, apa moartă a lacurilor neprimenite de apele vii ale pâraielor de munte. Era o iluzie firească. Occidentul trăia în istorie, Orientul era încă în afara isto-

riei. Astăzi perspectivele sunt total deosebite: Occidentul e la capătul unei evoluţii; Orientului i se deschid zările istoriei. De aici întrebarea firească, de o capitală importanţă: nu cumva în spiritualitatea ortodoxă înmuguresc energiile înnoirii, potenţialităţile creatoare ale unei noui istorii? Poate că întrebarea vizează zări prea îndepărtate; ea însă corespunde unor anumite realităţi spirituale, cari anticipează veacul.

De sigur părerile sunt împărţite. Există profeţi cari mărturisesc apusul Europei, precum există nebuni cari cred în bezna de haos a paradisului sovietic. Ambele perspective sunt triste ca o presimţire funerară. Ele sunt proecţia disperării. Există şi mărturisitori cari cred într'o nouă istorie, dar nu mai cred într'un destin creştin al Europei. Pentru ei creştinismul e o simplă formă, care dispare din lipsă de vitalitate. Noul veac trebuie să-şi creeze un nou orizont spiritual. Ne-am afla astfel într'o perioadă de definitivă destrămare a principiilor de viaţă creştine: un eon alexandrin, de babilonică haotizare, din nebuloasa căreia se va închega un nou cosmos. Pe cărările veacului se caută statura de iluminat a unui nou profet, care să transforme haosul în cosmos, să deschidă pentru orizonturile istoriei zările de flacără şi crez ale unui cer nou, ale unei spiritualităţi necunoscute. Se aşteaptă un nou Iisus, într'o nouă ţară a făgăduinţii, nu în „urgisita" ţară a Mării Moarte.

Se aşteaptă.... Aşteptare deşartă. Tot atât de deşartă ca mesianismul talmudic-iudaic. Şi într'un sens, o simplă transplantare a acestui mesianism orgolios şi fără sens în viziunea unor filosofi cu veleităţi de profeţi. Pentru că dincolo de creştinism nu există nimic altceva decât ceea ce a fost înaintea lui, dacă nu ceva mai rău; dincolo de Hristos nu poate exista nici măcar un profet asemenea lui; în afara lui Hristos, cei mai mari profeţi sunt doar umbre prometeice, exponenţi ai tragicului destin uman fără perspectiva salvării, fără luminile învierii. Zeii antichităţii, zeii veacurilor precreştine puteau fi depăşiţi, pentru că erau făcuţi după statura omenească: amurgul lor a fost amurgul unei istorii care nu mai putea crede în existenţa

Olimpului. Era o lume cu potențialitățile epuizate, pentru că erau potențialități omenești. Mintea omenească se ridicase peste lumea zeilor, ca să postuleze existența unei singure Ființe, ca temelie a'ntregei existențe. Era o zare depășită... Întrebarea e: se poate vorbi azi, în acelaș sens, de amurgul creștinismului? Se poate susține cu temeinicie că veacul actual a atins și tinde să se ridice peste statura moral-spirituală a lui Iisus? Nu. Hristos stă încă în inima istoriei ca întrupare unică, neegalată și inegalabilă: în făptura Lui pământească se răsfrânge frumusețea dumnezeească a supremelor culmi spirituale spre cari călătoresc încă dorurile omenirii. *Dacă Antichitatea este ceeace a putut omul să-și fixeze sieși ca ideal, creștinismul este ceeace Dumnezeu a întrupat — în carne și duh — ca model al perfecțiunii umane.* De aceea, dacă se poate vorbi de o depășire a Antichității, *a mărturisi o depășire a zărilor creștine e o absurditate.* Un om asemenea lui Iisus n'a fost, nici nu va mai fi, pentru că el nu era numai om: el e Fiul lui Dumnezeu în chip omenesc, e Frumusețea cea necreeată strălucind într'un vas de vremelnicie și lut. El este peste vremi: vremile se rostogolesc spre crestele Lui de lumină fără a le atinge vreodată, fără ale depăși. Și dacă omenirea se îndepărtează de Hristos, nu e pentru că ar fi progresat dincolo de El — cum a fost posibil saltul dincolo de zei — ci pentru că nu-l cunoaște sau pentru că idealul pe care îl propovăduește creștinismul i se pare prea înalt, inaccensibil pentru neputințele ei de țărână. Așadar nu dincolo de Hristos, ci în mizeria neputinții; nu *deasupra* Creștinismului, ci *sub* zările lui de lumină, sub realitatea lui transfiguratoare. Creștinul — reflex al personalității lui Iisus — este cea mai nobilă, cea mai înaltă expresie a umanului, în ceeace are el mai pur, mai autentic, mai plin de lumină. Chipul natural al omului, pe lângă chipul lui creștin, este o umbră pierdută în lumea biologiei pure: mai mult un animal decât un om.

Și totuși se vorbește de anumite forme moarte ale creștinismului, forme cari și-au epuizat energiile, a căror stingere este neîndoelnică. Aceasta mai ales în Apus. Există acolo de sigur o tradiție luciferică, o necontenită osârdie

de descreştinare a spiritului omenesc, de încadrare între graniţele imanentului. Glăsuieşte însă — parţial — şi un adevăr când se vorbeşte de anumite forme ce se sting. De faptul acesta catolicismul şi protestantismul îşi dau seama mai bine decât ceice propovăduesc amurgul creştinismului. Formele occidentale ale creştinismului sunt mult prea legate de istorie ca să nu simtă duhul înnoitor al veacului. Această istoricizare a credinţei este şi un avantaj, dar este mai ales un defect: ea vede prea mult latura pur omenească a istoriei şi se potriveşte ei, ascunzând astfel sub vremelnicie ceeace este esenţial şi veşnic. Ea prilejueşte criticarea creştinismului, când în realitate se critică numai o aparenţă vremelnic falsificată a lui; ea aşează creştinismul pe acelaş plan cu celelalte forţe creatoare de istorie. Totuşi, sub varietatea formelor, Hristos este acelaş pretutindeni aşa cum apare din sf. Evanghelii.

Este incontensabil că creştinismul occidental străbate un moment de criză. Criză de adaptare. Spiritul şi-a schimbat direcţia, orientările veacului sunt cu totul noui, metodele vechi sunt fără efect, anumite forme sunt chiar vătămătoare. Sufletul contimporan nu se potriveşte cu cel de altădată. El vrea o credinţă simplă, se doreşte după liniile de lumină ale unor coordonate absolute, cari să-l aprindă în focul de dăruire şi jertfă al fanatismului ziditor de veac. Se pun din nou întrebările cele dintru început; însetăm iarăşi după un raport viu, concret, imediat între suflet şi misterul existenţial, între viaţă şi sensurile ultime ale existenţii. Lumea ştiinţismului abstract e sfărâmată, ca să năvălească lava fierbinte a trăirii întru dăruire: individul nu mai trăeşte pentru sine, ci pentru anumite sensuri cari îl depăşesc.

E necesară deci o înnoire de metodă, o primenire de spirit, o adâncire în substanţa originară a creştinismului, o convertire la esenţial. O mărturiseşte masiv, fără înconjur, Romano Guardini, una din cele mai proeminente figuri ale catolicismului actual: „Este clar pentru oricine că acum se sfârşeşte o epocă de muncă pastoral-duhovnicească. Anumite metode, cari inainte erau bune, nu mai au efect; aceasta pentru că s'au schimbat relaţiunile exterioare, înainte

de toate însă pentru că felul general de gândire și de simțire a devenit altul...

Dacă nu ne înșelăm, în viitor acțiunea duhovnicească va fi — într'o măsură necunoscută până acum — mărginită asupra a ceeace este propriu (specific) religios." (Ein Wort zur liturgischen Frage, Mainz 1940 p. 4). Așa dar o întoarcere din istoricism la esență, la trăirea spirituală, la ceace constitue sâmburele atitudinii religioase. Este în această convertire la esență o necesitate a vremii. Semnificativ e faptul că *sub apăsarea veacului, formele occidentale ale creștinismului descopăr permanența lui substanțială în Ortodoxie. Se tinde spre o transplantare a spiritualității ortodoxe în Apus.* Aceasta — încă odată — nu dintr'un simplu interes teologic, nici din năzuința unionistă care determină apropieri și o cunoaștere reciprocă mai temeinică între biserici, ci din însăși imperativele spirituale ale vremii. Ortodoxia — dintre toate formele actuale ale creștinismului — este cea mai încărcată de potențialități, cea mai potrivită ca să dea sens noului veac tocmai pentru că e forma lui cea mai adâncă, mai densă de duh, mai plină de fiorul transfigurării. Nu știm până unde se va întinde transplantarea aceasta și cari vor fi sorții ei de biruință; faptul în sine însă e profund semnificativ. El marchează începutul orientării Apusului spre Răsărit: spiritualul anticipează veacurile, deschide cărările viitorului.

Cari sunt semnele prin cari se manifestă influința duhului ortodox asupra Apusului creștin? In formularea unui tânăr teolog romano-catolic — mărturisire făcută într'un cerc preoțesc —: 1. trăirea mistică în Hristos (transfigurarea); 2. viața (duhul) liturgică (cultul). Sunt două aspecte conexe, cari nu se pot despărți. Accentul cade nu atât pe contribuția omenească, cât pe *latura supranaturală* a creștinismului. Când inima veacului se vrea aprinsă în vâlvorile fanatismului, creștinismul trebue să ofere acestei vreri dăruirea, sacrificiul, iubirea, fanatismul pentru Hristos, celce este Viața lumii. Creștinismul nu e numai învățătură, numai morală, numai activism științific sau social — astăzi nu trebue să fie numai atât: — sâmburele lui lăuntric e trăirea în Hristos, cu Hristos pentru Hristos. *Măduva lui e viața sfinți-*

toare a harului, prin care devenim o nouă făptură în Iisus Hristos, prin care fiii pământului devin fii ai veşniciei. E cea mai sublimă dăruire, cel mai nobil fanatism, cea mai fericitoare iubire din câte cunoaşte veacul: iubirea lui Hristos. Ceeace sf. Apostol Pavel concretiza în cuvintele: „Nu eu mai trăesc, ci Hristos trăeşte întru mine". E unirea mistică prin care ne îmbrăcăm în Hristos, devenim întrupări vii ale chipului Lui în lume. „*Lumea are lipsă de sfinţi*, aceasta e toată taina. Nu în iscusinţa apărătorilor zace viitorul creştinismului, ci în efectiva putere a celor ce au îmbrăcat pe Hristos, în cari Hristos a dobândit statură", este constatarea unui alt teolog romano-catolic (Otto Kuss). De aceea „în Biserica (occidentală) de azi e vie o puternică vrere de a împleti în lumea naturală energiile supranaturale, şi a le face accesibile într'o proporţie din ce în ce mai mare": să se simtă seva divină a harului atât în indivizii singuratici, cât şi în viaţa de acţiune şi rugăciune a comunităţii bisericeşti, ca fiecare creştin să fie „un membru viu al trupului lui Hristos". Trăirea mistică în Hristos, care transfigurează zările sufletului, a constituit puterea creştinismului primar: el e sâmburele evlaviei orientale, Hristocentrismul.

De aici şi importanţa ce se dă „spiritului liturgic". Viaţa primilor creştini era viaţa liturgică; evlavia orientală creşte sub aceeaşi boltă a harurilor liturgice. Este ceeace se realizează astăzi în Apus, nu din spirit de imitaţie ci pentrucă aşa o cere duhul veacului: „Una din primele şi cele mai importante condiţii pentru aceasta (adică pentru evidenţierea a ceeace este specific-religios) — continuă Romano Guardini — este ca liturghia să sufere desvoltarea de care are nevoie... *Altarul a fost întotdeauna centrul vieţii bisericeşti — cel puţin ar fi trebuit să fie întotdeauna: — probabil va constitui în curând nu numai centrul, ci chiar plinătatea acestei vieţi*" (p. 5). Sensul Liturghiei nu mai e înţeles didactic sau moralizator: misiunea ei primordială nu este „a învăţa, a da reguli ascetice, a acţiona educativ". „Primul şi cel mai însemnat sens al Liturghiei este de-a preamări pe Dumnezeu şi a lăsa pe credincioşi să respire şi să crească în atmosfera sfintei slujbe... Ea lucrează ca o lumină liniştită care arde în permanenţă, ca un jar dulce,

care încălzeşte necontenit..." (p. 13). „Liturghia pretinde pentru Dumnezeu omul întreg, fără rezervă. Şi tocmai pentru că ea nu este în primul rând doctrină, asceză, pedagogie, ci preamărire a lui Dumnezeu şi mijlocire a vieţii celei noui în Hristos, din viaţa nouă urmează şi o faptă nouă. Aceasta însă nu e morală, ci rodire pentru viaţa veşnică în Hristos". Trăirea liturgică modelează fizionomia spirituală a omului terestru după fizionomia de mărire şi strălucire dumnezeească a lui Iisus; ea e întâlnirea concretă, reală, transfiguratoare dintre Hristos şi credincios. E isvorul vivificator al vieţii creştine. Hristos devine centrul activităţii, gândirii şi vrerii umane: sufletul e ieslea sălăşluirii întru care se naşte Hristos.

Din trăirea aceasta — alături de transfigurarea lăuntrică individuală — creşte organic şi conştiinţa unităţii în aceeaş comunitate bisericească: creştinii se simt mădulare vii ale trupului lui Hristos, care este Biserica. Este ceeace mărturisea sf. Apostol Pavel în cuvintele: Pentru că — mulţi fiind — ne împărtăşim din aceeaşi pâine, suntem un singur trup. O unitate de destin, o comuniune luptătoare şi biruitoare.

Aceste perspective — largi cât veşnicia — cari totuşi se suprapun în mod firesc nouilor năzuinţe ale istoriei, mărturisesc viu despre actualitatea Ortodoxiei şi influinţa ei rodnică asupra creştinismului occidental. Este ca o revărsare de viaţă pnevmatică peste ogoarele creştine ale Apusului, ca seva vivificatoare şi sfinţitoare care se infuzează — din trunchiul Ortodoxiei — în ramurile occidentale ale Bisericii. Apusul se întoarce spre Răsărit ca să-şi adape însetarea din fântânile de viaţă şi duh ale Adevărului veşnic.

Cine pune în cumpănă aceste realităţi incontestabile: 1. Reînvierea Ortodoxiei la o nouă viaţă în toate ţările răsăritene — după veacuri lungi de martiraj creştin; — 2. Descoperirea — în Apus — a zărilor Ei pozitive, vii, creatoare şi fructificarea duhului Ei transfigurator pentru spiritualitatea occidentală, — nu poate sta indiferent faţă de chemările vizionare ale viitorului ce dinamizează prezentul şi cari mărturisesc că va veni un veac — şi vremurile lui

nu sunt prea departe — când Europa va trăi un nou moment de preamărire a Ortodoxiei, când rătăcirile spirituale europene se vor adânci, spre rodnicie și transfigurare, în solul de taină și har al Ortodoxiei. Pentru aceasta luptăm: nu ca să supunem veacul unei stăpâniri terestre, ca în Evul Mediu, ci ca să arcuim peste pilaștrii culturii și istoriei umane lumina veșnică a Înțelepciunii divine, bolta de răsfrângeri cerești a Sofiei, care este Hristos — Domnul și Stăpânul creaturii — unicul sens mântuitor al omenirii, ca și al cosmosului întreg.

Viena, Octomvrie 1942

COLPORTAJUL VECHILOR CĂRȚI BISERICEȘTI

de

Prot. Stavrofor Dr. SEBASTIAN STANCA

Consilier episcopesc, Cluj

Cine își ia răgaz să răsfoiască vechile noastre cărți bisericești, cari stau de veghe de peste două sute de ani în altarele și stranele bisericilor noastre, are prilej să constate că nu este aproape nici o singură carte veche în care să nu se afle felurite însemnări pe fața dinlăuntru a tablelor, pe foile albe dela începutul și sfârșitul cărții și chiar și pe marginile albe ale paginilor tipărite.

Preoții sau cântăreții mai destoinici în mânuirea penelor de gâscă, însemnau cu grele litere chirilice diferite întâmplări demne de reținut din satele lor.

Toate însemnările acestea sunt însă străbătute de un duh atât de curat de sinceritate, încât nu poate fi nici o îndoială că ceea ce spun este aevea și adevărat. Mai ales și pentru faptul că toate cărțile acestea sunt considerate sfinte și sunt legate cu grele blesteme și afurisenii pentru cei ce ar îndrăzni să le înstrăineze dela biserică.

Oricât de neînsemnate ar fi la aparență aceste notițe, relatând anumite întâmplări locale, cele mai multe au totuși o valoare documentară incontestabilă pentru complectarea unor anumite amănunte istorice ale trecutului nostru.

O seamă din aceste însemnări au fost utilizate, găsite incidental în lucrările istoricilor noștri, dar o culegere sistematică și complectă până acum nu s'a făcut. Cunoaștem în Ardeal numai trei: cele culese de I. Bârlea din bisericile Maramurășului, cele de Dorin Pop din județul Satumare și ale lui Valeriu Literat din țara Oltului. Pe lângă acestea și o colecție începută, dar încă neterminată, la episcopia noastră din Cluj.

Din acestea spicuim de astă dată câteva informațiuni des-

pre colportajul vechilor cărţi bisericeşti. Călugări şi slujitori ai bisericii cutreerau ţara, plasându-le pe la bisericile satelor noastre.

Astfel dela călugării din mânăstirea Bârsana din Maramureş cumpără Popa Grigorie din Sârbi un Penticostar dela Râmnic, Popa Pahomie din Strâmtura un Evhologiu dela Târgovişte, diaconul Lup Ciceu în 1757 un Minologiu şi în 1751 un Mărgăritar.

Diacul Ştefan din ţara Moldovei duce în 1734 din Mânăstirea Humorului un Octoih slavon manuscris la biserica din Borşa.

Un călugăr dela Cernica trece Carpaţii şi vinde în Sebeşul de sus, jud. Făgăraş, în 1827, o Pravilă.

Un călugăr din ţara românească vinde în 1704 diacului din Bucerdea, jud. Alba, „fiind la Popa Ştefan din Galda de jos", Evanghelia din Snagov dela 1695.

Monahul Tanase cumpără în 1745 un Triod slavon din mânăstirea Moisei, „când am şezut aici în mânăstire jumătate de an apucându-mă iarna aici".

Alţi călugări din Moldova umblă prin târguri şi dela aceştia cumpără în 1768 Timotei Bora din Maramureş un Catavasier, în târgul dela Hârlău. Sunt şi unii preoţi cari se îndeletnicesc cu vânzarea cărţilor bisericeşti.

Popa Dumitru din Lăpuşul românesc, jud. Someş, vinde cărţi în satul Poeni din Maramureş.

Popa Petre Fernezel vinde în 1788 şi 1789 în Slatina un Minologion dela Blaj.

Popa Maxim Mihali din Cecârlău vinde în 1801 în satul Ilba un apostol dela Blaj.

Popa Filip din Călineşti-Susani spune că „de şapte ori am umblat în Ardeal pentru acest sf. Trifolion" (Antologionul de Râmnic 1737) pe care în sfârşit îl cumpără cu 40 florinţi. De aceea remarcă: „Dumnezeu să nu-mi piarză osteneala că mai într'un an am umblat după el".

Popa Nicolae din Apşa de jos umblă prin Ardeal cu cărţi bisericeşti şi cumpără în 1773 un Antologion de Râmnic dela Popa Eremia din Turda şi vinde bisericii din Apşa Straşnicul dela Blaj.

Popa Radu din Borşa cumpără în 1769 dela „jupân Cinaive, dascălul bogasierilor din Bucureşti, un Penticostar cu bani gata tl 5 împreună cu alte cărţi, Octoih românesc, Ostmoglasnic cu opşte în bani 337, o Psaltire rom. de cele mari cu tl 2, o Liturghie veche dela mănăstirea dintr'un lemn... mâna care au scris va putrezi, iar hârtia slabă va rămânea".

Popa Ioneşel din Vinteşti, în Maramureş, aude că „au lăsat nişte dieci din acei ce purtau cărţi, la Popa Gheorghe din Daneş" şi dela acesta la Morar Ion din Băiţa. Popa Ioneşel merge la Băiţa şi cumpără în 1752 dela Morar un Penticostar de Râmnic cu 12 flor.

Un colportor mirean este Ioniţă Voiţa Moldoveanul din Suceava, care cutreeră satele Maramureşului şi vinde în 1766 în satul Crăceşti o Evanghelie dela Iaşi şi în Călineşti vinde lui Jurca Vasile un Ciaslov dela Iaşi. Se îndeletniceşte şi cu compactarea cărţilor, „legând" în 1766 un Antologion de Râmnic în satul Deseşti şi în 1768 un Minologion slavon manuscris în satul Hărniceşti.

Un colportor ardelean este mireanul Dumitru Tăba ot Sibiel, feciorul lui Gurca Tăban din ţinutul Sibiului, care vinde în 1724 lui Popa Lupu din Văleni un Octoih şi un Evhologiu de Bucureşti, iar în 1738 lui Popa Lup din Brebi, jud. Sălaj, un Octoih.

Alt colportor mirean esta „diacul" (cântăreţ) Oprea Andrei din Chiuza, „varmeghia Dejului". Cutreeră în anii 1773—1800 satele din jud. Satumare, Maramureş şi Sălaj şi vinde: în 1769 o Evanghelie de Blaj preotului Volosan din Apşa de jos, în 1773 un Straşnic de Blaj în satul Şebişa, în 1798 un Octoih în Săturărel, în 1799 un Liturgier de Sibiu în Apşa-Joseni, un Penticostar şi Triod de Blaj în Slatina, în 1779 un Minologion de Blaj bisericii din Potău, în 1779 Biblia lui Bob „lavriaşilor" din Glod şi în 1800 un Straşnic în Sătmărel.

In 1799 îl aflăm alături de fratele său Oprea Gavrilă în satul Glod.

Pe diacul Timotei Popel ot Moldova dela Hotin îl aflăm în 1675 în satul Borlascoveţi unde scrie feciorului lui Popa Vasile un Antologion slavon.

Dascălul Nicolai din Ţara Muntenească scrie în Dragomireşti o Evanghelie românească pe seama lui Popa Samuilă Gârbo, „sterp de copii".

Dascălul Ardel Ievon din Vidicul Sunucului este în 1724 în Cuhea, unde „învaţă coconii în casa lui Mariş Vasile", însemnând aceasta pe un Octoih rusesc.

Dascălul Grigorie din Ardeal duce în 1767 o Evanghelie de Blaj în satul Botiza dela Satumare.

Logofătul Ioniţă Olănescu este în 1745 în Săpânţa din Maramureş, unde vinde Popii Ion ot Drăgoeşti un Antologion de Râmnic.

Moldovan Costan din Tăuţi este în 1767 în Dragomireşti şi vinde lui Zubaşcu Ilca un Antologion de Bucureşti.

Simion Nătarul din şcoala dela Râmnic vinde în 1730, în Sebeş-Alba, unui Popa Gheorghe, un Liturgier de Bucureşti.

Jupânul Enache Craioveanul şi Radu Bârlădeanul vând în 1706 o Pravilă de Târgovişte Popii Crăciun ot Bogata, jud. Târnava mică, şi înseamnă: „Bun e condeiu, greu e temeiu".

Câtă patimă curată şi cucernică se cheltuia pentru posedarea unei cărţi bisericeşti o dovedeşte însemnarea Mitropolitului Varlaam, făcută de el însuşi cu semnătura şi pecetea sa, în Cazania dela 1643, arătând marea pricină între satele Rogoz şi Lăpuşul românesc din jud. Someş, cari revendicau amândouă această carte. Mitropolitul însuşi s'a deplasat în Rogoz, unde a ţinut mare sobor cu preoţii din jur şi cu credincioşii din amândouă satele, isbutind să facă pace şi cartea să rămână proprietatea bisericii din Rogoz.

Aceeaşi confirmare şi întărire o face arhiepiscopul Mihail Molodeţ din Maramureş în 1651, în Evanghelia din comuna Vişăul de mijloc, unde vine în acest an şi scrie: „cu mâna sa au scris şi cu pecetea sa au întărit", că a cumpărat această carte anume Evanghelie învăţătoare robul lui Dumnezeu Roman Tomoiagă pentru iertarea păcatelor sale, ale soţiei şi copiilor săi, şi s'a dat la hramul „preapodoamnei Paraschiva în satul Vişăul de mijloc. Dă-i Doamne bună sănătate şi iertare de păcate".

Este interesantă şi însemnarea din Antologionul de Râmnic (1737) din Giuleşti, în care Popa Petru Salca, asesor consistorial şi protopop în 1860 spune: „Mineiul acesta este aparţinător besericei gr. filiale dela Mănăstirea Giubeştilor, numita beserecă l-au căpătat dela parohia Napkor în comitatul Szabolcs, care oarecând de Români era locuită cari însă s'au rutenetizat".

Cele de mai sus sunt abia câteva crâmpee din materialul extrem de bogat şi încă neexploatat care zace în vechile cărţi bisericeşti. Sunt încă foarte multe nescoase la lumină şi cu siguranţă de importanţă pentru trecutul satelor noastre.

O colecţionare oficială nu ştim să se fi făcut până acum. Episcopia Clujului a iniţiat acum zece ani adunarea tuturor acestor însemnări, dând preoţilor îndrumări în acest scop. Şi s'au adunat cu prilejul vizitaţiilor canonice şi a diferitelor deplasări oficiale dela centru peste 600 asemenea însemnări. Mai sunt însă peste 800 de cărţi vechi în bisericile eparhiei, cari încă n'au fost consultate. Evenimentele din 1940 au întrerupt această lucrare.

Problema aceasta credem că merită şi ea o atenţiune deosebită. Sunt încă mulţi preoţi bătrâni şi chiar şi mai tineri, cari au putinţa să descifreze aceste însemnări. Ar fi poate cazul ca o iniţiativă oficială să ia în mână această problemă, salvând din bună vreme un material destul de important pentru cei ce se ocupă de trecutul nostru.

FILOSOFIA RELIGIOASĂ A LUI NICOLAE BERDIAEFF[1]

de

Preot Dr. ISIDOR TODORAN
Profesor la Academia teologică din Cluj

3. **Spirit şi natură.** Dela început, Berdiaeff se ridică în contra metafizicei abstracte, a cărei categorie esenţială este aceea de substanţă. Metafizica abstractă a operat o „substantificare" a fenomenelor vieţii psihice, a fenomenelor materiale şi a lumii ideilor, de unde a rezultat spiritualismul, materialismul şi idealismul. Toate aceste direcţii de gândire au luat drept esenţă a realităţii fie partea ei abstractă, fie ideile abstracte ale subiectului. Insă existenţa ca vieaţă le-a scăpat. Ele au obiectivat vieaţa, naturalizând-o. In felul acesta întreaga fiinţă (ceeace este) a devenit — în concepţiile acestea — substanţă obiectivă, în analogie cu obiectele materiale. Dumnezeu însuşi şi spiritul apar ca substanţe, ca obiecte. Toate metafizicile prekantiene au acest caracter: sunt naturaliste şi substanţialiste, indiferent dacă sunt de nuanţă spiritualistă sau materialistă.

Metafizica naturalistă a influinţat în rău asupra conştiinţei religioase şi asupra teologiei, introducând în concepţia despre Dumnezeu un realism naiv, după care Dumnezeu este o realitate obiectivă la fel cu alte realităţi ale naturii. Insă Dumnezeu, fiind spirit, este activitate şi libertate, nu pasivitate şi necesitate. De aceea Dumnezeu nu poate fi substanţă.

Dumnezeul lui Aristotel, conceput ca act pur, este lipsit de viaţă interioară activă şi transformat în obiect fix. Dacă în Dumnezeu nu mai există potenţă, unde mai este mişcarea şi vieaţa Lui? Tomismul, mergând pe aceeaşi cale, conţine aceeaşi eroare. Distincţia făcută de tomism între natural şi supranatural nu-l scoate de sub tirania metafizicei naturaliste, pentrucă supranaturalul nu este, în tomism, decât un natural mai înalt şi mai larg.

Asupra concepţiei despre Dumnezeu a lui Berdiaeff, vom reveni.

---

[1] Urmare dela pagina 436.

Desigur, scrie Berdiaeff, metafizica şi teologia naturalistă nu trebue considerate pur şi simplu şi pe de-a'ntregul o greşală. Ele corespund unor stadii fireşti ale vieţii religioase şi ale cunoaşterii, unei epoci a desvoltării spirituale a omului, care nu se poate plasa dintr'odată în centrul luminii cunoştinţei adevărate, ci se apropie de ea pe încetul şi cu trudă. Greşala constă în a se opri la aceste stadii, care reprezintă concepţia statică a vieţii religioase. Dacă nu se depăşeşte această concepţie statică, nu se înţelege ce este spiritul şi vieaţa spirituală.

Cel care încearcă o eliberare din mrejile metafizicii naturaliste este idealismul german, care a pus problema spiritului şi a vieţii spirituale şi a înţeles adevărul că „fiinţa este acţiune şi nu substanţă, mişcare şi nu imobilitate, vieaţă şi nu lucru".[1] Dar nici idealismul german, transformând subiectul gânditor sau categoriile gândirii în realităţi substanţiale şi manifestând o tendinţă „monofizită", nu ajunge la concretul spiritului.

Pentru sesizarea fiinţei spiritului, nu opoziţia dintre spirit şi materie sau dintre psihic şi fizic este fundamentală, ci aceea dintre spirit şi natură. Opoziţia aceasta însă nu înseamnă dualism metafizic, căci ea se afirmă într'o altă sferă decât aceea a existenţei obiectivate, naturalizate. Spiritul nu este o realitate în sensul în care natura este o realitate. Opoziţia spirit-natură, fără a introduce un dualism, aduce o viziune particulară a realităţii însăşi. Ea exprimă antiteza dintre vieaţă şi lucru, dintre libertate şi necesitate. Spiritul este vieaţa, este experienţa; el nu este o substanţă. O cunoaştere raţională a spiritului nu este cu putinţă, căci vieaţa nu se prinde decât în experienţă. Cunoaşterea spiritului este cunoaştere intuitivă, în care obiectul nu se mai opune subiectului. „Cunoaşterea vieţii este vieaţa însăşi".[2]

Pentru înţelegerea spiritului, piatră de temelie a gândirii lui Berdiaeff, trebue indicată şi distincţia lui dintre spirit şi suflet. Sufletul sau psihicul deşi este o altă entitate decât corpul sau materia, aparţine tot planului natural, ca şi corpul, este exteriorizat, naturalizat. Ale spiritului însă se petrec toate în interior şi în adâncime. Spiritul este o realitate deosebită, de alt plan decât naturalul, dar cu toate acestea nu stă într'o izolare absolută, ci absoarbe — din interior şi din profunzime — sufletul şi corpul, iluminându-le, tran-

[1] *Esprit et Liberté*, p. 26.
[2] *Esprit et Liberté*, p. 33.

sfigurându-le, într'un mod neinteligibil pentru intelectul natural. În profunzime inefabilă, natura însăși se transfigurează în spirit. Pentru aceea opoziția spirit-natură nu este un dualism metafizic, dar nici un monism. E o *distincție* între spirit și suflet, fără a fi o *separație* între spiritual și psihic.

Vieața spirituală este o viață reală, concretă, care se revelează în aceia care o trăiesc. Dar ea nu este nici o realitate obiectivă, nici una subiectivă. Obiectivă sau subiectivă este natura, nu spiritul. „Vieața spirituală este o realitate extra-obiectivă... este realitatea vieții inițiale".[1] Vieața spirituală nu se reduce la experiența psihică; este o realitate *sui generis*, o experiență de ordin mistic. Cei care n'o posedă, nu se pot pronunța pe drept asupra ei. In vieața spirituală dispar limitele transcendente care izolează pe om de Dumnezeu și de lume. Acest lucru n'ar fi posibil dacă spiritul ar fi substanță, căci substanțele se separă unele de altele. Spiritul însă este mișcare, el este de natură heracliteană, nu parmenidică, și de aceea în vieața lui nu există eterogeneitate nici impenetrabilitate desăvârșită.

Spiritul este în primul rând libertate. Natura este substanțialitate și osificare, existență exterioară, „extrinsecistă", cum o numește Berdiaeff. Spiritul este interioritate și profunzime, în el nu există nimic inert și impenetrabil.

In lumea naturală, spațială și temporală, există extrinsecism, divizibilitate și opoziție între unitate și pluralitate. In experiența spirituală dispar toate acestea. „Eu sunt întru Tatăl meu și voi întru mine și eu întru voi", zice Mântuitorul (Ioan 14, 20); „nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește întru mine", scrie sfântul Apostol Pavel (Galateni 2, 20). Vieața spirituală este de alt ordin decât realitatea fizică și psihică, dar nu se izolează în mod absolut de vieața lumii — sensul adânc al ascetismului nu stă în izolare — ci, ca spiritualitate concretă, transfigurează și iluminează vieața naturală, aceasta din urmă fiind „simbolizare" și reflex al stărilor interioare ale vieții spiritului. Vieața spirituală nu se descopere prin analiza psihologică a proceselor psihice, căci acestea aparțin sferei naturale, ci se prinde în intuiție particulară, dinlăuntru și nu din afară. Marile creații ale culturii, „monumentele vieții spirituale a umanității", nu pot fi cu adevărat cunoscute prin analiză, ci prin retrăire a spiritului din ele, a vieții concrete din ele. Pentru aceea Berdiaeff cere din

[1] *Esprit et Liberté*, p. 36.

partea cercetătorului de știință istorică transpunere în obiectul cercetat și identificare cu acesta. Altfel îi rămâne străin.

Semnul că ne aflăm în lumea naturală, a corporalului și psihicului, este faptul că existența ne apare ca străină, ca opusă și îndepărtată. In vieața spiritului dispar aceste bariere. Spiritul nu este numai libertate, ci și „dragoste, uniune, pătrundere reciprocă a părților ființei în vieața unică și concretă".[1] Vieața spiritului este sfera de întâlnire a părților ființei (existenței totale). Ea este paradoxală și antinomică pentru rațiune, pentrucă în ea se realizează identitatea contrarelor: unitate și pluralitate, imanență și transcendență, Dumnezeu și lumea. Incercările metafizicei și teologiei naturaliste de a înlătura paradoxul din vieața spirituală sunt manifestări ale unui realism naiv. Victoria asupra naturalismului se câștigă prin mistica religioasă, pentru care totul se petrece în adâncime și nu în exterior și pentru care nu există granițe între planurile existenței. Misterele vieții spirituale nu pot fi învățate decât dela misticii creștini.

In vieața spirituală, neexistând opoziție între obiect și spirit, nu se pune problema unui criteriu al adevărului. Aici criteriul adevărului este manifestarea însăși a spiritului: Totul e identic în viața spirituală. Adevărul în ea este vieața însăși, nu un adevăr abstract sau o relație, ci concretul vieții. Cel care cunoaște spiritual, se transportă în profunzimea ființei, pentrucă spiritul pătrunde ființa. Cunoașterea nu este o reflexiune, ci o iluminare a ființei. Adevărul din lumea spirituală, Dumnezeu, este singurul criteriu al adevărului și omul îl posedă prin vieața în El. E drept că această posesiune reprezintă mai mult un ideal, căci ori cât ar fi de înaltă vieața spirituală umană, ea nu atinge desăvârșita puritate, deoarece omul natural nu dispare prin absorbția lui în spiritual.

Spiritualul nu se separă de psihic și de corporal, ci le traversează, spiritualizându-le. Creștinismul, religia spiritului, nu este exclusiv spiritual și psihic, — creștinismul este în lume fără a fi din lume — lucrează în lumea naturală, descinde în lumea păcatului pentru a o transfigura. Aceasta arată că nu există un dualism ireductibil între Creator și creatură, cum pretind unele sisteme teologice.

Spiritul nu se opune trupului și nu-l reneagă pe acesta, ci îl pătrunde, luminându-l din interior. Creștinismul ca religie a spiritului,

[1] *Esprit et Liberté*, p. 44.

sanctifică trupul. Cei care opun spiritul trupului, îl naturalizează. Spiritul şi trupul rămân însă distincte. Spiritul pătrunde totul, nu în sensul că totul este spirit — ceeace ar fi o formă de panteism — ci în sensul că totul este spirit (panenteism).

Spiritul este unitate vie atotcuprinzătoare, natura este osificare în opoziţie şi diviziune. Natura **nu** este tot cosmosul, ci numai partea lui încremenită, desspiritualizată. Există o plenitudine a vieţii cosmice care se intuieşte în spiritualitatea concretă. Deci opoziţia spirit-natură nu implică negarea cosmului, ci afirmarea lui. Omul spiritual nu se separă de cosmos şi de viaţa lui. Numai pentru omul natural cosmosul este exterior şi străin, obiect al acţiunii tehnice şi al ştiinţelor naturale. Natura este aşa dar rezultatul unei optici osificatoare, solidificatoare, cum l-ar spune Bergson (neamintit de Berdiaeff), exteriorizante; spiritul e vieaţă integrală. De aceea spune Berdiaeff că „Dumnezeu este imanent spiritului, însă este transcendent omului psiho-corporal, lumii naturale".[1]

In doctrina asupra spiritului, Berdiaeff excelează în impreciziuni. Poate pentrucă preciziunea ar fi o categorie raţionalistă-naturalistă, nu spirituală, iar el vrea să rămână în spiritual. Efuziunea mistică cu care vorbeşte despre spirit are, e drept, părţi foarte frumoase, o poezie care poate atrage prin chiar obscuritatea ei, dar care întinde peste toate o ceaţă groasă, lăsându-ne desorientaţi. Pe de o parte Berdiaeff afirmă infinitatea vieţii spirituale, pe de alta restrânge această vieaţă la vieaţa mistică, din care se elimină cu desăvârşire graniţele dintre subiect şi obiect. Este greu de susţinut că toată vieaţa spirituală se reduce la mistic şi că tot ce nu are acest caracter trece în domeniul naturii. Oare activitatea raţiunii, cu întreaga ei dialectică, trebue trecută în sfera naturii?

Inexistenţa oricărui criteriu al adevărului în cunoaşterea mistică este, sub unghiu uman, o deficienţă a acestei cunoaşteri şi nicidecum un indiciu al superiorităţii, cum vrea Berdiaeff. Prin ce se mai deosebeşte atunci mistica de pseudo-mistică sau gnoza adevărată de cea falsă?

Ar fi, poate, prea mult să-i cerem lui Berdiaeff o definiţie a spiritului după regulele logicii, prin genul proxim şi diferenţa specifică, dar credem că nu-i prea mult să ne aşteptăm să nu ne producă nedumeriri la tot pasul. Spiritul apare, la Berdiaeff, ca Dum-

1 *Esprit et Liberté*, p. 69.

nezeu însuşi, ca imaginea lui Dumnezeu imprimată creaturii, ca libertate, ca fond a unităţii-dualităţi dintre divin şi uman, ca loc de întâlnire a celor două firi, dumnezeească şi omenească, ca sferă care cuprinde toate năzuinţele spre divinitate şi ca întreagă cultura spirituală a omului, toată vieaţa lui intelectuală, morală, artistică, ceea ce, după Hegel, se numeşte spirit obiectiv. Spiritul este vieaţă, vieaţă iniţială şi profunzime, dar Berdiaeff nu ne lămureşte suficient asupra înţelesului vieţii iniţiale şi al profunzimii. Oricum, sunt prea multe lucruri denumite cu acelaş termen.

Mai departe, nu ni se pare creştină negarea substanţialităţii spiritului. Conceptul de substanţă nu implică în chip necesar imobilitate, fixitate, izolare şi necesitate, cum pretinde Berdiaeff. Spiritul poate fi substanţă, fără a-l naturaliza prin aceasta şi fără a-i răpi vieaţa interioară. De altfel, un nimic substanţial mai poate fi viu şi activ? Berdiaeff poate să susţină că spiritul nu este o realitate în acelaşi înţeles în care natura este o realitate, dar pentru aceasta nu-i necesar să i se nege substanţialitatea. Fireşte, o altă substanţialitate decât cea naturală.

In sfârşit, expresiuni ale lui Berdiaeff ca: „Natura exterioară este osificarea spiritului".[1] sau afirmaţiunea unei vieţi cosmice totale în intimitatea căreia omul intră spiritualiceşte, nu pot avea decât un înţeles panteist. (Va urma)

[1] *Esprit et Liberté*, p. 65.

NATURA ȘI VALOAREA TIMPULUI[1]

de

Preot Dr. CORNELIU SÂRBU

Nu trebue să confundăm timpul cu spaţiul sau să contaminăm ideea de timp de cea de spaţiu, atribuind celui dintâiu însuşirile şi calităţile celui din urmă, cum greşit fac unele concepţii moderne despre timp. Timpul înţeles ca o linie pe care se înşiră momentele din trecut către viitor este un timp spaţializat. Timpul nu este a se concepe extensiv; toate determinările şi descrierile lui spaţiale sunt necorespunzătoare şi neavenite, deoarece în conceptul de timp nu este nici o relaţiune la un punct de vedere în spaţiu; o atare relaţiune este în întregime extrinsecă conceptului de timp. Un glas din perioada patristică observă în această privinţă: „Căci timpul este pentru spaţiu, *nu în loc, ci măsura (modul) expresivă a celui care rămâne în etate*".[2] Esenţa misterioasă a timpului nu se lasă a fi despuiată de misterul ei; de aceea toate imaginile folosite în determinarea timpului nu pot exprima, deplin şi adecvat, esenţa lui.[3] Timpul nu-i intuibil în accepţiunea generală a cuvântului, adecă el nu poate fi intuit ca un pom sau ca o casă; totuşi poate fi vorba de o intuiţie mistică, prin trăire spontană a timpului, dar ceea ce se intueşte în mod mistic nu poate fi redat, deplin şi corespunzător, prin cuvinte.

Contaminarea spaţială este primejdioasă, pentru că duce la desfigurarea concepţiei sănătoase despre timp. Sub înrâurirea contaminării spaţiale, unii cugetători au propus anumite tipizări ale timpului, şi anume au susţinut că există

---

[1] Urmare dela pagina 435.

[2] *Hilarius*: De Trinitate, lib. II. n. 17. Migne, P. L. 10, col. 62 B: „Tempus enim est spatii, non in loco, sed in aetate manentis significata moderatio".

[3] Cf. şi *Schmidt*: O. c. p. 229 şi 233.

„un fel de timp liniar, un timp ciclic, un timp cu mai multe dimensiuni, un timp omogen, continuu și discontinuu, reversibil și ireversibil, psihologic și biologic, obiectiv și subiectiv, practic și științific (teoretic)".[1] Fără a ne reține detaliat asupra criticei acestor încercări de tipizare a timpului, observăm că tipizările timpului — ca și cele ale spațiului[2] — introduc în perspectiva noastră asupra realității un punct de vedere prea rigid și inert, oarecum static, care încercuește și încremenește procesul de desvoltare a realităților cosmice, întrucât îi impune un cadru prea fix de manifestare, stânjenind astfel varietatea și spontaneitatea acestui proces. Tipizarea timpului însemnează însăși tipizarea existenței (dată fiind legătura indisolubilă dintre ele), ceea ce nu se împacă cu dinamismul vieții cosmice. Cu aceasta nu vrem nicidecum să afirmăm teza contrară, că adecă în alvia timpului este posibilă o desvoltare nelimitată și fără nici o noimă, nu: ci în vadul timpului încape numai desvoltarea concepută și orânduită de Dumnezeu în inima firii, o desvoltare în limitele posibilităților și legilor puse de Dumnezeu în natură. Totuși în cosmos nu-i tipizare — nici spațială și nici temporală — ci numai o *ierarhizare* după diferitele zone ontologice ale existenței create. Crearea continuă a timpului fiind cuprinsă în unul și același act de proniere a lumii de către Dumnezeu, e clar că Dumnezeu nu dă timpului numai existența și structura, ci și *un ritm corespunzător destinului existenței.*

Dacă timpul e creat de Dumnezeu, atunci veșnicia nu desființează timpul, ci-l naște și susține, coexistând cu el. Intre timp și veșnicie este, fără îndoială, o mare deosebire ontologică și calitativă; totuși ambele se întâlnesc, fără a se sdruncina sau desființa esența lor. Timpul este din veșnicie (adecă dela Dumnezeu), dar veșnicia nu-i din timp. Cu toate acestea între veșnicie și timp nu-i un raport de exclusivitate și nici de antagonism. Valoarea primordială revine veșniciei, dar și timpul are valoare, mai ales când e bine

---

1 *Ionescu*: O. c. p. 534 sq.

2 Cf. și *Ionescu*: O. c. p. 534.

întrebuinţat; în acest caz, el duce la fericire veşnică. Veşnicia este şi începutul şi sfârşitul timpului, ea-i supratemporalitate în sensul că depăşeşte timpul, dar nu şi în acela c'ar pluti indiferentă deasupra timpului; dimpotrivă veşnicia umple timpul, e prezentă şi activă, în mod decisiv pentru lume, în alvia lui. Ea colaborează cu realităţile cosmice spirituale: pe linia veşnicie-timp este o dinamică întreţinută de forţele divino-umane, care constitue dinamismul istoriei. Intrepătrunderea timpului cu veşnicia este un mister tot aşa de adânc ca şi aceea a finitului cu infinitul; realitatea ei ne-o asigură şi asimilează numai credinţa, nu raţiunea.

Din acestea rezultă cu evidenţă că eternitatea nu-i ridicarea sau desfiinţarea timpului, cum profund eronat susţine teologia dialectică protestantă. Dacă eternitatea ar fi ridicarea timpului, atunci ar însemna că timpul nu poate exista alături de eternitate şi deodată cu ea. Realitatea actuală, adecă coexistenţa timpului cu eternitatea în actuala structură şi orânduire a lumii, dovedeşte tocmai contrarul. Dacă teza teologiei dialectice ar fi corectă, atunci viaţa cosmică n'ar mai fi posibilă, atunci n'ar mai avea rost să vorbim cu sf. Apostol Pavel de iconomia divină care determină destinul istoriei, atunci n'ar mai exista istorie. Atunci nu mai înţelegem de ce Dumnezeu n'a pronunţat deja asupra lumii sentinţa de moarte, de ridicare a timpului.[1]

Nu numai că între timp şi eternitate nu-i antagonism şi exclusivitate, ci mai mult: *între aceste două realităţi există un raport de înrudire, de afinitate.* Timpul ca mediu cosmic în care se desfăşoară existenţa lumii, este solidar legat de destinul acesteia şi'n consecinţă are în sine virtualităţi de dimensiuni infinite. De aceea *Plato* a văzut pe drept în timp *chipul veşniciei.* Indreptându-şi privirile spre timp ca succesiune a lui „acum" care se naşte şi trece fără întrerupere, Plato a numit timpul chipul eternităţii: „S'a preocupat să facă o oarecare imitaţiune mobilă a eternităţii, şi organizând cerul, a făcut, din eternitatea imobilă şi una, acest chip etern care progresează după legea

[1] Cf. *Schmidt*: O. c. p. 28.

numerelor, acest lucru pe care noi îl numim timp";[1] şi mai pregnant se exprimă ceva mai la vale, zicând despre timp: „fusese făcut după modelul substanţei eterne, de aşa fel ca să i se asemene cât mai mult posibil, după capacitatea sa".[2] De fapt, succesiunea clipelor este neîntreruptă; oricât de adânc am pătrunde în această succesiune, continuitatea timpului nu se distruge şi apare ca un continuu şi infinit prezent. Dacă — aplicând lui Dumnezeu conceptul de durată — eternitatea ar fi un prezent fără început şi fără sfârşit, atunci iată că timpul ne apare, într'o oarecare măsură, ca chip sau imagine a veşniciei. Această succesiune continuă şi neîntreruptă a clipelor ne face mai lămurită şi plausibilă virtualitatea de dimensiuni infinite a timpului.

In fond, toate încercările de a determina natura timpului se reduc la două concepţii: *Realismul obiectivist* şi *idealismul subiectivist*. Cel dintâiu profesează părerea că timpul ar fi o *existenţă real-obiectivă*, de care luăm act printr'o intuiţie adecvată; al doilea concepe timpul ca *o simplă formă subiectivă* a sensibilităţii noastre sau a imaginaţiei noastre teoretice, căreia nu-i corespunde nimic în realitate, ea fiind numai o proiecţiune a eului cunoscător, o condiţie prealabilă — dar prin excelenţă *subiectivă* — a cunoaşterii.

In lumina metafizicei şi a cosmologiei creştine, singura concepţie sănătoasă şi admisibilă este realismul obiectivist. Timpul posedă o existenţă real - obiectivă şi nu numai una ideal - subiectivă; el este o realitate concretă de dimensiuni cosmice, rezultată din actul de creaţiune şi susţinută mai departe şi guvernată, prin actul de proniere a lumii, de către Dumnezeu.

Realitatea obiectivă a timpului se întemeiază pe faptul creării lui de către însuşi Dumnezeu, căci ceea ce creiază

---

[1] ΤΙΜΑΙΟΣ, 37 d. şi e.: „εἰκὼ δ'ἐπενόει κινητόν τινα αἰῶνος ποιῆσαι, καὶ διακοσμῶν ἅμα οὐρανὸν ποιεῖ μένοντος αἰῶνος ἐν ἑνὶ κατ' ἀριθμὸν ἰοῦσαν αἰώνιον εἰκόνα, τοῦτον ὃν δὴ χρόνον ὠνομάκαμεν".

[2] *Ibidem*, 38 b.: „καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς διαιωνίας φύσεως, ἵν' ὡς ὁμοιότατος αὐτῷ κατὰ δύναμιν. In această privinţă şi la ţăranul nostru găsim ceva similiar cu Plato, căci la dànsul „veacul apare nu în sine ca timp istoric, ci *ca o contra-faţă a unei alte existenţe*", (*Bernea:* O. c. p. 21).

Dumnezeu nu poate să aibă numai o existenţă fictivă sau subiectivă, ci una reală în mod obiectiv, ca şi întreg cosmosul creat de El. Inerent şi concrescut cu realitatea cosmică, *timpul e constitutiv creaţiunii lumii*; în noţiunea lui el implică, ca şi creaţiunea, puterea lui Dumnezeu asupra sa, prezenţa puterii lui Dumnezeu în el. Ca şi lumea, timpul nu se poate menţine în existenţă fără voinţa şi puterea Creatorului, care-l susţine prin acţiunea Sa pronietoare, Dacă pronia cerească este o creaţiune continuată a lumii, „un fel de creaţiune în fiecare clipă a lumii prin Dumnezeu",[1] o „revărsare necontenită de putere nouă în lume",[2] atunci însemnează că *timpul*, element constitutiv lumii ca mediu cosmic în care se desfăşoară fenomenele duratei şi ale succesiunii, — *este în continuu creat de Dumnezeu*. Şi de fapt, fiecare clipă apare şi dispare în neant, spre a crea Dumnezeu alta în locul ei. Dela El avem fiecare moment. Adevărul acesta e mărturisit clar în sf. Scriptură: „Căci din el şi prin el şi întru el sunt toate";[3] „A ta este ziua şi a ta este noaptea".[4] La fel şi patristica. Sf. Vasile cel Mare zice: „Dumnezeu care a întemeiat natura timpului...",[5] iar Fer. Augustin: „Căci unde puteau să treacă nenumăratele secole, pe care însuţi tu le făcuşi, când eşti autorul şi întemeietorul tuturor secolelor, sau care timpuri au fost care să nu fie întemeiate de tine?";[6] sau: „Tu ai făcut toate timpurile."[7] Iar Patriciu zice despre timp: „Căci orice este făcut, are început; şi orice are început, fără îndoială că este creat nu de altul decât de Dum-

---

[1] şi [2] *Stăniloae Dumitru Dr.*: Dumnezeu şi timpul. „Revista teologică" Anul XXVII. Dec. 1937, Nr. 12 p. 461.

[3] Rom. XI, 36.

[4] Ps. 73, v. 16.

[5] Omilia II. despre Hexaimeron. n. 8. Migne, P. G. 29, col. 50 C: „ὁ τὴν τοῦ χρόνου φύσιν κατασκευάσας Θεὸς".

[6] Confess. lib. XI. n. XIII. o. 15. Migne, P. L. 32, col. 815: „Nam unde poterant inumerabilia saecula praeterire, quae ipse non feceras, cum sis omnium saeculorum auctar et conditor? aut quae tempora fuissent quae abs te condita non essent."

[7] Confess. lib. XI. c. XII. n. 16. Migne, P. L. 32, col 815: „Omnia tempora tu fecisti."

nezeu cel nefăcut, ci făcător a toate."[1] Toţi sfinţii Părinţi confirmă acest adevăr prin peana savantă a sf. Ioan Damaschinul, care mărturiseşte astfel despre Dumnezeu: „Insuţi ai făcut secolele, cel care erai înainte de veacuri."[2] O frântură din rugăciunea, pe care Biserica noastră o adresează la fiecare început de an lui Dumnezeu, mărturiseşte acelaşi adevăr: „Stăpâne, Doamne, Dumnezeul nostru, isvorule, al vieţii şi al nemuririi, făcătorul a toată făptura văzută şi nevăzută, Carele ai pus vremile şi anii întru a Ta stăpânire, şi îndreptezi toate cu economia Ta cea cerească şi întru tot bună." Şi'n concepţia ţăranului nostru „timpul ca existenţă este legat de o existenţă extratemporală."[3] Dacă timpul e creat şi susţinut de Dumnezeu odată cu lumea, însemnează că-i o realitate obiectivă ca şi universul, căruia îi serveşte ca mediu cosmic şi de care e indisolubil legat.

Deci, timpul este un ce real în sens obiectiv. Ca atare poate fi considerat numai prezentul, căci numai el are o realitate ontologică; trecutul şi viitorul există numai în conştiinţă, în amintire şi în aşteptare.[4] Ca mediu cosmic în care se desfăşoară fenomenele duratei şi ale succesiunii, timpul se naşte odată cu realitatea schimbabilă şi încetează odată cu aceasta. E ceva propriu lui să fie legat de mişcare şi schimbare. De aceea unde nu există mişcare sau schimbare, acolo nu-i nici timp real; timpul absolut, adecă posibilitatea pur cugetată a unei succesiuni a lucrurilor, timpul imaginar nu-i real.[5]

Realitatea transsubiectivă sau obiectivă a timpului ne-o dovedesc — în afară de aceea că-i creat de Dumnezeu — şi următoarele fapte:[6] a) Pentru noi e absolut clar,

---

1 De tribus habitaculis, cap. V. Migne, P. L. 53, col. 837 A: „Quidquid enim factum est, initium habet; et quidquid initium habet, sine dubio factum est, non ab alio nisi a Deo non facto, sed omnia faciente".

2 Expunerea exactă a credinţei ort., cartea II. cap. I.: „Αὐτὸς τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὁ υπαρχων πρὸ τῶν αἰώνων".

3 *Bernea*: O. c. p. 22.

4 *Baur*: O. c. p. 139; *Berdiaeff*; O. c. p. 137.

5 Cf. *Baur*: O. c. p. 139 sq.

6 Cele de sub a — e sunt luate *după Baur*: O. c. p. 140 sq.

că durata și succesiunea senzațiilor noastre (deci timpul subiectiv psihologic) dau indiscutabil durata reală de timp.[1] De aceea noi căutăm ca dela aprecierea subiectivă a timpului s'ajungem la măsurarea obiectivă a lui. O dovedesc aceasta diferitele metode de măsurare a timpului. Această străduință naturală n'ar avea nici un sens dacă temporalitatea n'ar fi întemeiată real.

b) Idealismul subiectivist nu-i în stare să explice faptul, în urma căruia în conștiința mai multor oameni (de pildă la auzirea unei bucăți muzicale) e prezentă aceeași urmare de succesiuni, durată și coincidență a momentelor temporale desemnate în senzație prin singuraticele tonuri. In consecință, nu-i rămâne nimic altceva de făcut decât să se retragă pe punctul de vedere absurd al solipsismului (ceeace însemnează a nega respectivul fapt) sau să admită o conștiință generală, misterioasă și supraindividuală, care produce în toți aceeași succesiune temporală.

c) Obiecțiunile[2] lui Kant împotriva caracterului real obiectiv al timpului se reazimă pe presupuneri nepotrivite. Concepția despre timp nu poate fi desfăcută de fenomene, ci ne e dată cu și în ele. Noi n'avem puterea să dăm conținutului experienței cutare sau cutare relație temporală. Relațiile temporale concrete nu-s inteligibile pe pământul explicațiunii kantiene.

d) Realitatea obiectivă a ființei timpului ne-o dovedește și faptul că timpul are un rol esențial în procesele naturale și în formularea lor științifică. In fenomenele fizice, chimice și de altă natură, schimbarea factorului timp are totodată ca urmare și o schimbare a fenomenului real. De aici rezultă că factorul timp are aceiași însemnătate obiectivă ca și massă, viteză, grabă, etc.

e) Conștiința timpului nu-i legată numai de experiența simțurilor, ci însoțește toate actele sufletești. Insă ea se bazează ființial pe așa numitele simțuri ale timpului în sens mai restrâns, și anume pe simțul tactil și pe auz.

---

[1] Cf. și *Geyser:* O. c. II. B. p. 163 sq.

[2] Vezi argumentele lui Kant împotriva realității obiective a timpului la *Petrovici:* Viața și opera lui Kant, p. 103-109.

Elementele psihice care vin în mod deosebit în consideraţie la formarea reprezentării de timp, sunt aşa numitele senzaţii tactile interne (în special senzaţiile kinestetice), ca şi sentimentele lor însoţitoare în mişcările tactile ritmice şi aritmice ale mâinilor şi picioarelor, la mers. Mai precise şi mai pozitive sunt senzaţiile de auz la succesiunea discontinuă. Sufletul reţine în caracterul lor particular singuraticele senzaţii produse şi le distinge clar; el trebue să le conceapă pe acestea ca pe unele care se întâmplă una după alta şi totodată să determine viteza şi forma ritmică a succesiunii lor.

f) Că timpul n'are numai o realitate subiectivă ideală, ci şi una obiectivă, transsubiectivă, metafizică, ne dovedeşte şi faptul că timpul este independent de fiinţa eului nostru, dar fiinţa eului nostru e dependentă de timp. Ca temeiul care face posibilă viaţa noastră personală, timpul este cel mai lăuntric element al vieţii noastre şi exercită o putere considerabilă asupra noastră. Timpul îşi urmează cursul său neclintit, adeseori în contradicţie cu cea mai intimă fiinţă a noastră. Nici o clipă ce sboară nu se opreşte pe loc la dorinţa noastră: Rămâi, eşti aşa de frumoasă! Timpul este oarecum stăpân. Aceasta denotă că timpul transcende eul, că timpul nu-i numai în eu, ci şi peste eu. Prin urmare, timpul transcende psihologicul, el are o realitate transsubiectivă,[1] obiectivă.

g) Dacă teza idealismului subiectivist ar fi corectă, atunci ar însemna că orice succesiune, orice schimbare pe care o observăm în noi şi în afară de noi, ar fi numai o părere subiectivă.[2] Ba mai mult: idealizarea şi subiectivizarea timpului înseamnează negarea directă a realităţii obiective a cosmosului întreg, dată fiind legătura indisolubilă dintre el şi timp. De aceea încă Plotin a observat, în această privinţă, foarte just următoarele: „A zice că timpul constă

---

[1] *Schmidt*: O. c. p. 242; Cf. şi *Baur*: O. c. p. 141. Insuşi Kant, făcând din timp o formă de intuiţie a eului uman, a voit să-l scoată pe om (pe care din punct de vedere al capacităţii morale l-a înarmat până în dinţi cu aptitudini excepţionale) de sub puterea timpului, răpindu-i suveranitatea asupra existenţei şi dându-o subiectului uman.

[2] *Hagemann-Endres*: O. c. p. 38.

în oarecare lucru care n'are nici substanță, nici existență, e ca și când ai spune că Dumnezeu însuși se înșală, zicând: cutare ființă a fost și va fi".[1]

Gândirea curentă e ancorată în credința că timpul există aevea;[2] și țăranul nostru atribue timpului o realitate obiectivă.[3] Cât privește filosofia profană, observăm că mulți reprezentanți ai ei, cari admit teoria idealității spațiului, nu acceptă și pe aceea a idealității timpului, obiectând: Dacă admitem ca adevărată teoria kantiană că timpul — ca și spațiul — este o simplă formă ideală, „atunci nu numai lumea fizică, încadrată în spațiu, ar deveni o aparență, dar chiar și viața psihică, isbăvită de spațiu, dar încadrată în forma timpului, decade și ea la rang de aparență."[4]

Ca mediu cosmic constitutiv creațiunii, *timpul poate fi considerat ca o ființă în sine, ca o existență distinctă*, indiferent de modurile în care-l trăim și de felurile variate în care încercăm să-i suprindem prezența.[5] Însă fiindcă el e legat în mod inerent și indisolubil de realitatea cosmică și de starea schimbătoare a acesteia, *timpul nu este a se cugeta și considera ca o ființă de sine stătătoare, ca o ființă cu existență independentă de realitatea cosmică.*[6]

De lămurirea aproximativă a naturii timpului ține și răspunsul la întrebarea următoare: Există vreo deosebire între timpul dinainte și cel de după căderea omului în păcat? Filosoful rus Berdiaeff se pronuță astfel în această privință: „Timpul căzut (déchu), timpul lumii noastre, este consecința căderii survenite în sânul existenței.[7] Modul acesta de exprimare nu-i destul de clar și precis, căci foarte ușor putem crede că filosoful rus profesează opinia protestantizantă că timpul este consecința păcatului și

---

[1] Enneades, III. c. VII. n. 13. Ed. Brehiér, p. 147.

[2] *Petrovici:* Viața și opera lui Kant. p. 109.

[3] *Bernea:* O. c. p. 22 *și* 54 sq.

[4] *Petrovici*: Viața și opera lui Kant, p. 111.

[5] Cf. *Ionescu*: O. c. p. 539.

[6] Cf. și *Hagemann-Endres*: O. c. p. 38; *Carrel*: O. c. p. 171; *Andrutsos*: O. c. p. 109.

[7] O. c. p. 134.

că, deci, dacă nu s'ar fi produs păcatul original, n'ar fi existat nici timpul. Ar fi aceasta o părere cu totul greşită, deoarece timpul a început şi a existat deodată cu cosmosul, deci şi înainte de păcat; *el nu-i o consecinţă a păcatului, ci un rezultat al creaţiunii.*

Totuşi între timp şi păcatul strămoşesc este o strânsă legătură, pe care o lămurim luând ca punct de plecare solidaritatea dintre om şi cosmos. Dumnezeu a creat întreaga lume materială în vederea facerii omului şi pentru om. Raţiunea de a fi a cosmosului nu poate fi deslegată de fiinţa omului.[1] Din acest fapt rezultă raportul solidar dintre cosmos şi om, în baza căruia odată cu omul se schimbă şi cosmosul. Deci, dacă între firea înconjurătoare şi om este o legătură şi corespondenţă tainică,[2] dacă întreg cosmosul s'a resimţit în urma păcatului şi firea „s'a supus deşertăciunii" şi suspină după mântuire (Rom. 8, 20—22), dacă chipul lumii acesteia a fost afectat şi îngroşat de păcat,[3] rezultă în mod logic şi firesc, că *prăvălirea omului în păcatul strămoşesc s'a repercutat şi asupra timpului,* acesta fiind un element inerent şi integrant al realităţii cosmice. Viaţa primului om, dela crearea şi până la căderea lui în păcat, s'a depănat desigur în vadul timpului, care *a avut asupra lui numai înrâurire pozitivă, nu şi negativă,* adecă i-a promovat existenţa şi i-a servit ca mediu în care avea să se urce tot mai sus pe scara desăvârşirii, dar nu l-a atras în curgerea sa neostoită, căci primul om fiind destinat deadreptul nemuririi (fără să treacă prin moarte), se bucura de o nemurire virtuală, pe care avea s'o actualizeze în fapt împlinit şi care nu era compatibilă cu vremelnicia şi moartea: „Nu putem avea o stare fixă a timpurilor în secolul prezent, în care venim trecători şi însuşi acest a trăi al nostru este a trece în fiecare zi din viaţă. Este evident că *primul om n'a putut avea înainte de vină această cădere a timpurilor, fiindcă timpurile treceau,*

[1] *Munteanu Nat.:* Impărăţie deasupra efemerului. In revista: „Cultura creştină." Anul XXI Oct.-Nov.-Dec. 1941, Nr. 10-12, p. 631.

[2] Cf. *Dr. T. Bodogae:* Descătuşarea firii în slujba Paştilor. „Telegraful Român", An. LXXXIX, Nr. 17, p. 3.

[3] *Stăniloae D.:* Invierea Domnului. „Telegraful Român", Anul XC, Nr. 14, p. 2.

el stând. Insă după ce a greșit, s'a așezat pe sine într'o oarecare temporalitate ca într'un alunecuș."[1] După căderea în păcat, timpul s'a pervertit, intervenind în structura sa — ca și în a întregii realități cosmice — puterea răului, care l-a desfigurat și l-a făcut de o factură și calitate inferioare celor din starea primordială. Adevărul acesta îl confirmă glasuri care subliniază deosebirea calitativă dintre timpul de dinainte și de după căderea în păcat, relevând totodată faptul că odată cu înlăturarea puterii răului se va schimba și chipul timpului; așa sf. Grigorie cel Mare comentând locul scripturistic Iob 3, 1—3 zice: „In adevăr omul a fost întemeiat în ziua dreptății, dar deja născut în timpul vinei. Căci Adam a fost întemeiat, dar Cain a fost născut cel dintâiu. Deci ce este a blestema ziua nașterii, dacă nu a zice pe față: Să piară ziua schimbabilității și să isbucnească lumina eternității."[2] Și mai lămurit: „Căci timpul prim, în care a fost creat Adam la începutul creațiunii, și încă nu se călcase legea lui Dumnezeu, și se hrănia din alimentele paradisului, acel timp... era sfânt. In mod similar e sfânt și acel timp, în care vor fi îndreptați în zilele cele mai de pe urmă..."[3] De aceea omul simte așa de acut apăsarea și dintele timpului, care-l duce mai întâiu spre moarte și nu direct spre transfigurare, cum s'ar fi întâmplat în cazul când n'ar fi survenit păcatul în lume.

Insă timpul, ca și cosmosul întreg, n'a rămas cu această întunecată perspectivă. *Restaurarea lumii în Hristos se resimte și asupra timpului.* Deși cosmosul întreg — și cu el

---

[1] *Taio*: Sententiarum lib. I. cap. XXV. Migne, P. L. 80, col. 755 D sq.: „Fixum statum temporum in praesenti saeculo habere non possumus, ubi transituri venimus atque hoc ipsum nostrum vivere quotidie a vita transire est. Quem videlicet lapsum temporum primus homo ante culpam habere non potuit, quia tempora, eo stante, transibant. Sed postquam deliquit, in quodam se quasi lubrico temporalitas posuit."

[2] Moralium lib. IV. In cap. III. B. Iob, n. 4. Migne, P. L. 75, col. 640 A: „In die quippe justitiae homo est conditus, sed jam in tempore culpae natus. Adam enim conditus, sed Cain primus natus est. Quid est ergo diei nativitatis maledicere nisi aperte dicere: Dies mutabilitatis pereat, et lumen aeternitatis erumpat."

[3] *Procopiu Gazeu:* Comentarii la Exod. Migne, P. G. 87, col. 575 și 576 A: „Nam prium tempus, quo conditus est Adamus in intio creationis, et nondum transgressus erat legem Dei, vescebaturque paradisi alimentis, illud... tempus sanctum erat. Similiter sanctum est et illud tempus, quo in extremis diebus justificabuntur..."

şi timpul ca element constitutiv al său — este deja virtual înnoit prin Invierea Domnului ca o transfigurare anticipativă[1] a înnoirii totale a cosmosului ce va să fie la sfârşitul veacului lumii acesteia, totuşi — prin voinţa lui Dumnezeu şi desigur ca plată a păcatului — timpul rămâne încă sub apăsarea grea a puterii răului şi numai dincolo va fi slobozit de această legătură a chipului lumii actuale. Totuşi — datorită puterii şi lucrării harului divin care înnoeşte şi sfinţeşte toată făptura — timpul mai răsbate câteodată această stare de apăsare şi tresaltă de bucuria transfigurării sale anticipative sub flacăra de foc a harului şi mai ales sub dogoarea harului Invierii Domnului.[2]

Nu putem încheia această primă parte a studiului nostru fără a nu releva principalele trăsături specifice şi deosebitoare ale principalelor spiritualităţi creştine. Căci *şi 'n problema timpului, Ortodoxia a imprimat pecetea duhului său specific, distant deosebit de Romano-catolicism şi de Protestantism.*

Ca mai în toate problemele, şi *'n aceea a timpului cugetarea catolică e dominată de influenţa aristotelică.* Sub înrâurirea lui Aristotel, scolasticii au definit timpul ca „măsura mişcării după mai înainte şi mai târziu."[3] Pe această linie se mişcă şi cugetarea somităţii scolasticei medievale, Toma Aquinatul: „timpul — zice el — se compune din momente prezente după cum linia se compune din puncte."[4] Teologia romano-catolică actuală fiind o exaltare a teologiei Aquinatului, amintita concepţie despre timp domină până azi în Biserica apuseană. Ca şi definiţia lui Aristotel, definiţia scolastic-catolică dată timpului este prea naturală şi prea empirică; oricum, pare că şi ea suferă de contaminarea spaţială. E apoi prea rigidă şi abstractă şi nu văd cum se poate încadra în ea toată bogăţia de valoare şi sens caracteristică timpului. Mai ales că timpul apare în spiritualitatea catolică oarecum prea în-

---

1 Cf. *Stăniloae:* O. c. p. 2.
2 Cf. şi *Bodogae:* O. c. p. 3.
3 *Sansévérino:* O. c. t. II p. 100.
4 *Id.* ibid. t. II. p. 101, nota subliniară.

chis şi secularizat în perspectiva istorică a prezentului şi 'n consecinţă aspectul său eshatologic e mai întunecat.

Pentru *teologia dialectică* (expresia cea mai reprezentativă şi autentică a cugetării teologice protestante actuale), dominată şi obsedată chiar de pesimismul stăpânirii puterii răului în lume, *timpul este expresia păcatului, este forma de existenţă defectuoasă şi păcătoasă a lumii noastre*, în care Dumnezeu e absent cu desăvârşire.[1]

Cu totul altfel se înfăţişează fizionomia concepţiei despre timp în Ortodoxie. Străină de ştienţismul raţionalismului exagerat al Romano-catolicismului, Ortodoxia nu s'a încercat şi nici s'a ostenit a scruta prea insistent structura intimă a timpului (pe care o socoteşte aproape misterioasă) şi a-l defini, ci s'a mulţumit să-l trăiască din plin. In concepţia ei, timpul stărue ca ceva organic legat de lume şi de fiinţa noastră şi-i dominat de perspectiva viitorului şi străfulgerat de viziunea unei împărăţii veşnice dela sfârşitul veacurilor. Aceeaşi concepţie sălăşlueşte şi 'n sufletul popoarelor ortodoxe, care văd totdeauna timpul ca ceva umplut de viaţa omului, încărcat de spiritualitatea ei.

Ori de câte ori se cugetă mai adânc la timp, duhul ortodox suspină nostalgic după vremuri mai bune, pe care le va apuca în împărăţia cerurilor,

In special, ţăranul român nu are concepţia intelectualului, de timp omogen, ci 'n concepţia lui despre timp stărue un timp cu reliefuri, cu frânturi, uneori foarte favorabil unei acţiuni a omului, iar alteori pe atât de nefavorabil.[2] E aici conştiinţa vie a prezenţei şi înrâuririi lui Dumnezeu asupra timpului, de care depinde în primul rând reuşita strădaniilor noastre. Atribuirea pe seama tim-

---

[1] *Stăniloae*: Dumnezeu şi timpul, p. 458 sq; *Schmidt*: O. c. p. 27. Până nu demult, problema timpului a fost tratată în teologia protestantă numai superficial, mulţumindu-se de regulă cu două mersuri de idei asupra timpului; şi anume: o noţiune despre timp era *formală* şi *fără conţinut*, iar cealaltă era *cu un conţinut determinat*, însă *cu totul fără valoare*. (*Frick Heinrich*, Die verborgenne Herrlichkeit Christi und ihre künftige Enthüllung. In „Mysterium Christi." Berlin (Furche Verlag) 1931, p. 316.

[2] *Stăniloae D.*: Legea neamului. In rev. „Luceafărul." Serie nouă. Februarie 1942, Anul II. Nr. 2, p. 47.

pului de semnificaţii şi calificaţii deosebite de cele climatice,[1] dovedeşte că 'n concepţia tăranului nostru timpul are o valoare şi un sens mai înalt decât cuprinsurile imanenţei. *De aceea la noi prevalează întrebuinţarea cuvântului vreme, care exprimă timpul umplut de conţinutul spiritual al realizărilor noastre, în care factorul primordial — şi ca sens şi ca dinamică — este Dumnezeu*; şi nu cuvântul timp care exprimă mai mult timpul fizic omogen, abstract şi gol de spiritualitate. Acum înţelegem de ce „oamenii din popor nu iau calendarul drept un cadru omogen de timp, ci îl iau drept un *organism viu*, în care sfinţii îşi au zilele lor, zi anume pentru fiecare, fără să se poată înlocui una cu alta."[2] Pentrucă „Calendarul în viaţa ţăranului român fiind ceva *viu* şi *organic* nu vine pentru a măsura cantităţi de timp, ci vine să dea o expresie timpului trecător, să dea un chip mersului vremii. Calendarul organizează timpul ţăranului român, dar nu în înţeles material, *ci în înţeles sufletesc*; momentele, datele şi perioadele din calendar nu sunt unităţi de măsură *ci unităţi de ritm*, timpul fiind ceva viu, calendarul apare ca un ritm al său."[3] Nu la întâmplare, ci intenţionat am ales două aprecieri dela neteologi, care sunt concludente în ceea ce priveşte concepţia despre timp la ţăranul nostru.

---

[1] *Idem* ibidem.

[2] *Rădulescu-Motru*: O. c. p. 139; cf. şi *Bernea*: O. c. p. 49.

[3] *Bernea*: O. c. p. 49.

ATITUDINI

„TINĂRULE, ȚIE-ȚI ZIC SCOALĂ-TE“!

... Şi unicul fiu al văduvei din Nain s'a sculat din patul morții, pe care cine ştie ce rea întâmplare i-l gătise mult prea de vreme, ca atâtor alți lujeri fragezi ai spiței omeneşti (cf. Luca 7, 11 urm).

Un Ierarh de mare prestigiu, recunoscut în deobşte ca om de cultură, respectuos mai presus de toate față de cultura dublată de-o desăvârşită educație religioasă, printr'o genială intuiție, le-a hărăzit ca titlu irezistibilelor îndemnuri către tineret, ieşite din truda binecuvântată a renumitului dascăl braşovean Dionisie Făgărăşianu, pe cari le-a scos din umbra uitării şi le-a trimis la propovăduire în două volume frumos imprimate de harnicele teascuri ale tiparniței noastre şaguniene dela Sibiu.

*

Festivitățile de deschidere a noului an universitar 1942—43, cari au însuflețit recent capitala vremelnică a Ardealului şi cetatea de scaun a Țării noastre, ne-au dat prilej să medităm îndelung asupra dumnezeeştei porunci biruitoare de moarte care a răsunat oarecând în biblicul Nain. Ni se părea că ecourile ei au răsbătut neînfrânte de vreme, neasurzite de clocotul veacurilor, până'n zilele noastre. Era multă suferință în cetatea care a asistat înmărmurită la triumful vieții asupra morții. Şi dacă minunea se repetă şi la noi, explicația trebue căutată în identitatea celor două situații. Patria noastră România e prea îndurerată astăzi ca să nu-şi aducă aminte — ca văduva din Nain — de unica nădejde a măririlor ei viitoare, de chezăşia permanenței ei peste veacuri: tineretul.

Păgâneştile ceremonii de odinioară s'au topit ca ceara de fața focului. Înțeleapta zicală pe care o întâlniam oarecând pe prima pagină a cărților de şcoală primară: „Totdeauna lucrul tău să-l începi cu Dumnezeu“, a răsbit iarăşi la considerațiunea pe care i-o acordau precursorii noştri, cel puțin tot atât de învățați ca şi noi şi, pe deasupra, ceva mai virtuoşi decât stârpiturile fără credință şi fără Dumnezeu cărora li s'a năzărit la un moment dat să salute de pe catedre universitare sau din pernele comodelor fotolii ministeriale apariția zorilor unui ev nou, care nu mai vrea să ştie nimic de Hristos şi de puterile de viață dătătoare ale Evangheliei Lui mântuitoare.

Când am văzut pe rectorul pribegei noastre Alma Mater Napocensis suind în fruntea profesorilor şi studenților universitari treptele Catedralei mitropolitane din Sibiu, pentru a cere în rugă smerită să se pogoare binecuvântarea cerească asupra flamurilor tricolore aduse la sfințire şi asupra strădaniilor Universității Ardealului, am încercat senzația înălțătoare a unei răspântii de veac: „Cele vechi au trecut; iată, toate s'au făcut noui“ (II Cor. 5, 17).

Tineretul universitar, cu indefectibilul său simţământ pentru bine, nu s'a despărţit nici odată de Biserică şi n'a dispreţuit învăţătura lui Hristos. A îngenunchiat în faţa altarelor pe cari El se preamăreşte din veac chiar şi atunci când unul sau altul dintre îndrumătorii săi oficiali acoperea de sarcasme, în sălile de curs sau în laboratorii, chipul aureolat de splendorile luminii neapuse al Mirelui ceresc. Şi — de ce n'am spune-o? — evocarea acestor soroace de decădere a spiritului „pur", eliberat de tutela Cerului, ne doare şi ne umileşte. Tragem vălul uitării şi prăznuim cu inimi înălţate bucuria instăpânirii şi în Universitatea românească — atâta vreme cerşetoare pe la uşi străine — a idealului nostru de veacuri: o turmă — aceasta, românească; o năzuinţă — munca fără preget; un dor — redobândirea moştenirii pierdute; un gând — acela de-a o merita; o vrere — aceea de-a o păstra pentru deapururi; o credinţă — în veşnicia Neamului; şi mai presus de toate un Domn — Iisus Hristos.

Credem tare, credem orbiş că până ce nu vom reaşeza toate detaliile vieţii noastre publice şi personale în Hristos, până ce nu vom vedea tot genunchiul plecându-se întru numele Mântuitorului, ţara visurilor noastre va rămânea cum este azi: un biet „copil al suferinţii". Tineretul universitar a înţeles de mult acest adevăr. Şi ţine la el. Ţine muceniceşte. Ţine astăzi toată Universitatea românească. Bucuria regăsirii pe linia gândului românesc şi creştinesc de totdeauna, este de nedescris.

Căci regăsire *se chiamă mişcătoarea prezenţă a profesorilor şi studenţilor universitari la sfintele slujbe de început a actualului an şcolar.*

Indemnurile cari au răsunat în biserici şi în sălile de festivităţi ale Universităţilor din Cluj-Sibiu şi Bucureşti, au fost la înălţimea simţămintelor de înfrăţire manifestate cu prilejurile amintite. Am asistat fără surprindere la un fel de inversiune a rolurilor: I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului a celebrat cu fremătătoarea-i elocvenţă însemnătatea drapelului naţional pentru actuala generaţie; Prorectorul Universităţii ardelene, Păr. Prof. Dr. I. Lupaş, într'o lecţie de deschidere cu subiect de pură specialitate, a făcut onorurile cuvenite celui mai ales oaspe al sufletului omenesc: credinţa'n Dumnezeul părinţilor noştri, iar filosoful care diriguește cu încercată înţelepciune şi cu tot atâta pricepere departamentul reconfortării sufleteşti a naţiunii române, dl Prof. I. Petrovici, a rostit o pledoarie a idealismului robust demnă de-un doctrinar al desăvârşirii creştine şi de-un patriot luminat.

Dela Arhipăstorul dreptcredincioşilor creştini români de dincoace de munţi, tineretul universitar a învăţat să vadă în flamurile tricolore „toată comoara etnicului nostru, sufletul strămoşilor şi al părinţilor noştri, cu simţirile şi concepţiile lui". Şi cum „steagul reprezintă neamul nu ca realitate statică, ci ca forţă în marş, ca voinţă de victorie prin luptă şi sacrificiu", I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului i-a legat de suflet studenţimii grija de-a nu-l păstra „ca pe un obiect decorativ",

ci de-al duce „peste linia despărțitoare de frați în cuprinsul Ardealului mucenicit". Căci „în jurul steagului nu există altă atitudine decât de mișcare hotărâtă **înainte,** *spre realizarea idealurilor naționale".*

„Terram nostram nullatenus concedimus, nobis viventibus" (Cât vom trăi, nu vom ceda nici o felie din pământul străbun) — a spus Prorectorul Universității clujene, tălmăcind prin aceste cuvinte de foc, smulse din năprasnicele mărturisiri ale celor trecute vremi, crezul unui șir întreg de generații. Pentru a adăuga apoi:

„Nu voiu conteni să atrag mereu atențiunea studenților mei asupra adevărului care răsare din freamătul și din legea pământului, ca și din glasul sângelui românesc, dar simultan și asupra actelor de răsplată și dreptate îndrumătoare ale vieții umane, asupra permanențelor divine în istorie, *asupra forțelor tainice, creatoare și cari picură din milostivirea cerească. Nu voiu lipsi a le reîmprospăta cât mai des în memorie adevărul rostit de profundul cugetător Mihail Eminescu:* Istoria lumii cugetă, deși încet, însă sigur; istoria omenirii este însaș desfășurarea cugetării lui Dumnezeu". *Convins că „numai cu ajutorul acestei metode istorice, care lămurește și edifică în acelaș timp, poate fi înarmat sufletul tineretului nostru universitar cu* arma credinței în Dumnezeu *și în viitorul neamului", după ce a articulat un mișcător îndemn la muncă fără preget, Păr. Prof. I. Lupaș a încheiat spunând: „Nici unul să nu uite sfatul și porunca Scripturii: Până la moarte să lupți pentru adevăr, și Domnul Dumnezeu va lupta pentru tine".*

Dela București, câteva zile mai târziu, ocârmuitorul școalei românești, dl Ministru Prof. I. Petrovici, avea să dea o replică strălucită bunelor îndrumări de cari s'a împărtășit studențimea ardeleană. „Dacă ar mai fi, pe lângă îndemnul la muncă neobosită, să mai indic în clipa aceasta tineretului și alte directive, scoase din experiența mea de viață și din dragostea mea pentru el, aș mai avea de spus următoarele: Întâi și mai presus de toate, să creadă mai puțin în realitate decât în ideal. *Bine'nțeles, aceasta nu în sensul unui romantism juvenil care se refugiază în negura himerelor, ci în înțelesul că silințele noastre nu trebue să meargă să ne facem un ideal din realitate, ci invers, o realitate din ideal, — am vrut să zic* să nu coborâm idealul la nivelul realității brutale, ci să săltăm realitatea la înălțimea idealului. Nu idealul să rămână un vis ce nu poate fi atins, ci realitatea să ajungă un vis depășit. Rostul cosmic al omenirii nu este numai să oglindească realitatea, ci să o transforme, înălțând-o"...

*

Un tineret pornit pe muncă eroică, încolonat sub flamura tricoloră, umbrit de semnul biruitoarei Cruci, nu mai poate fi o generație sacrificată pentru cei ce cred în misiunea lui reparatoare.

Și noi credem în această misiune, cu toată ardoarea sufletelor noastre de creștini și de români.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

MIŞCAREA LITERARĂ

Diacon *Ioan I. Pulpea*: LUPTA IMPĂRATULUI IULIAN IMPOTRIVA CREŞTINISMULUI. Teză de doctorat în Teologie. Bucureşti, Tip. Cărţilor Bisericeşti 1942, p. 262.

Rod al laborioaselor studii pe cari tânărul asistent şi colaborator al dlui Prof. T. M. Popescu le-a făcut la Paris, Strassbourg şi Atena, acest prim început al Păr. I. Pulpea face parte dintr'o lucrare mai vastă asupra împăratului Iulian Apostatul, lucrare mărginită, din motive uşor de înţeles, deocamdată doar la formatul şi extensiunea aceasta, de altfel şi acestea atât de măgulitoare chiar pentru cel mai exigent critic şi om de ştiinţă.

Lucrarea are patru capitole: I. Viaţa împăratului Iulian (p. 21—55), II. Reforma păgânismului (p. 56—82), III. Polemica anticreştină a împăratului Iulian (p. 83—145), IV. Persecuţia împotriva creştinilor (p. 146—208). Inaintea şi la sfârşitul lor se aşează o introducere şi o concluzie pline de lumină şi de mărturii convingătoare. Bibliografia foarte bogată (p. 221—260), începând cu isvoarele în limbile greacă şi latină şi sfârşind cu cele mai moderne studii şi cercetări împrăştiate în atâtea limbi şi biblioteci vestite, vine să întregească lucrarea atât de valoroasă a Păr. I. Pulpea.

Problema atrăgătoare şi interesantă pe care a format-o în faţa literaţilor şi a cercetătorilor de totdeauna atât figura cât şi strădania nepotului lui Constantin cel Mare de a opri pe loc istoria devenirii creştine a lumii, a făcut ca autorul să poată găsi destul de uşor întreg materialul şi cercetările necesare, pentru a lămuri într'un chip strălucit (pentru prima oară în faţa publicului românesc) capitolul acesta atât de pasionant din istoria Bisericii şi a culturii creştine în general. Este însă meritul autorului că a ştiut să se ţină pas de pas de esenţialul temei şi să ne dea într'o limbă care sporeşte şi mai mult valoarea lucrării, toată neputincioasa încercare a lui Iulian Apostatul de a reintrona păgânismul în lume. Cele câteva cercetări risipite prin revistele noastre de teologie şi teze de licenţă sau alte studii mai noui — între cari pomenim la loc de frunte cele două frumoase publicaţii ale Păr. Prof. Dr. I. Coman, publicate în cadrele Institutului român de Bizantinologie (Nr. 5 şi 6, Bucureşti 1938) — erau prea puţin faţă de adâncile studii, monografii, articole, etc. pe care, de pildă, cercetători ca J. Bidez — cel mai bun cunoscător al problemei — ca F. Cumont, P. Allard, J. Geffken, W. Koch, C. Neumann, etc. le dădură în bogatele literaturi ale Apusului. De aceea, chiar dacă noi nu avem în româneşte atât de frumoasa monografie a lui

I. Bidez (tradusă de curând și în limba germană), ne putem bucura că datorită Păr. I. Pulpea avem întreaga problemă Iulian Apostatul atât de bine pusă la punct.

Vreme de trei veacuri și mai bine, Biserica lui Hristos biruise toate piedecile pe care iudaismul și lumea greco-romană reușiseră să i le pună în cale. Mai mult! La sângele martirilor se adăogase și experiența bogată în a duce și răsboiul cel intern, al sistematizării dogmelor. Cu domnia lui Constantin cel Mare, Biserica ajunsese și la libertate de acțiune și de acum înainta victorioasă pe cărările istoriei. Au urmat însă anii de politică nedecisă, ba uneori atât de dușmănoasă Bisericii, ai celor trei fii ai lui Constantin. Arianismul și partidele, pe care el le-a creat în sânul Bisericii, săpau la temelia bunului mers al ei. Episcopi și Părinți bisericești ajunseseră în exil, patima partidelor ariene dicta în sinoade și chiar în sfaturile împăraților. In această perioadă intervin cele 18 luni de domnie a lui Iulian. Crescut pe deoparte în medii de ură și dușmănie de verii săi, sistematic îndepărtat de Capitală, ca nu cumva prin inteligența și calitățile sale mai înalte să pună în umbră pe fiii lui Constantin, pe de altă parte împărtășindu-se mai mult de preoți și cateheți slabi, Iulian a primit un creștinism superficial, dela care va apostasia în curând, primind inițierea misterelor neoplatonice și mitriace (351), în urma legăturilor cu retorul Libaniu și mai ales cu elevii școalei lui Iamblicus, teurgul Maxim din Efes, episcopul Pegasius din Troia și în chip covârșitor lăsându-se sedus de misterele cultelor orientale: Isis, Serapis, Hecata, Demetra, Dionysos, Cybela, Solinvictus și Mitras Față de religia oficială și de stat a păgânismului greco-roman dinainte de anii 146, aceste mistere orientale ofereau sufletului păgân, dornic de mântuire, posibilități de ispășire individuală. Numai astfel ne și putem lămuri de unde și-a tras acest împărat entuziasmul proaspăt de a regenera păgânismul greco-roman, care pe acea vreme era nu numai decadent, ci și părăsit. In schimb religia mitriacă, despre care Renan spunea că de ar fi fost oprit creștinismul în creșterea sa de vreo boală mortală, azi lumea ar fi mitriacă (p. 16), a sugerat lui Iulian și metodele și i-a dat și puterea să facă ceea ce a făcut, fără să-și dea seama că năvala asiaticului Mitras însemna năvala barbarului în panteonul clasic al elenismului. Luând dela Romani ideea lui Pontifex Maximus, dela grecul Iamblicus ideea unui cler păgân stăpân pe toate compartimentele sufletești ale cetățenilor, iar dela orientali năzuința adeseori sinceră spre purificare, Iulian, acest preot pe tron, a vrut să reorganizeze ierarhia păgână, să înfrumusețeze cultul, să restaureze o viață păgână mai curată, mai simplă, mai plină de instituții de caritate, după o teologie de școală. Că în mod indirect modelele și mobilele de lucru ale colegului sfinților Vasile și Grigorie de Nazianz n'au fost decât multiplele instituții atât de robuste din sânul Bisericii „Galileenilor", pe care a căutat să le imite și să le întreacă, e un lucru pe atât de cunoscut, pe cât de firesc. Păgânismul, cu toată diplomația și atitudinea lui adeseori umani-

tară, dar pe urmă plină de venin şi de perfidie, nu era în stare a mai opri creştinismul din drumul lui firesc. Toată reforma, toată polemica lui şi în fine toate persecuţiile din ultimele lui zile de domnie, nu puteau nimic contra „Galileanului", care l-a învins în cele din urmă. Norul a trecut uşor, cum spunea Sf. Atanasie (p. 180). Deodată cu moartea lui (28 VI. 363) au murit şi zeii, cum atât de frumos a spus N. Merejkowski.

Cartea merită să fie citită de orice preot. Noi n'avem decât să-i mulţumim autorului şi să-i dorim alte asemenea bogate secerături.

Preot Dr. TEODOR BODOGAE

Preot Dr. *Ioan Zugrav*, profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuţi: INTRODUCERE IN TEOLOGIA PASTORALĂ. Cernăuţi 1942, p. 64, Lei 100.

Facultatea de Teologie din Cernăuţi a fost şi a rămas o adevărată grădină spirituală, în care s'a cultivat sistematic şi stăruitor, cu nobilă pasiune, ştiinţa teologică românească. Mulţumită priceperii şi strădaniilor neobosite ale atâtor iluştri profesori ai acestei Facultăţi, ştiinţa teologică românească s'a făcut adeseori cunoscută şi s'a impus cu autoritate necontestată chiar şi dincolo de graniţele ţării şi ale graiului românesc.

Profesorii de astăzi ai acestei înalte şcoli de cultură creştină ortodoxă şi românească, au ambiţia deosebit de frumoasă şi de nobilă de a se păstra, prin munca lor cinstită, pe piscurile însorite ale ştiinţei şi realizărilor vrednicilor înaintaşi.

Păr. Prof. Dr. Ioan Zugrav, prin cele treisprezece lucrări publicate până în prezent, nu face nimic altceva decât continuă glorioasa tradiţie cărturărească cernăuţiană. In cele 64 pagini ale studiului asupra căruia ne-am propus să stăruim aici, cuprinde destul de desvoltat întreg materialul care formează preambulul Teologiei pastorale. Sunt tratate cu limpezime şi cu un aparat ştiinţific ireproşabil, care dovedeşte că autorul este la curent până în amănunte chiar şi cu cele mai proaspete date de specialitate, următoarele subiecte:

1. Noţiunea şi numirea teologiei practice şi a celei pastorale; 2. Desvoltarea pastoralei ca disciplină teologică; 3. Scopul şi cuprinsul teologiei pastorale; 4. Impărţirea teologiei pastorale; 5. Caracterul ştiinţific şi cel teologic al pastoralei. Metoda; 6. Raportul pastoralei cu celelalte discipline ale teologiei; 7. Importanţa şi necesitatea teologiei pastorale; 8. Isvoarele teologiei pastorale; 9. Ştiinţele fundamentale şi auxiliare ale pastoralei; 10. Literatura pastorală.

După cum vedem din aceste subiecte, Păr. Prof. Dr. I. Z., prin lucrarea de faţă, face începutul publicării, după ultimele cerinţe ale ştiinţei, a unui nou manual de Teologie pastorală în limba română. Având în vedere faptul că, pe lângă toate strădaniile şi pe lângă toate realizările care s'au făcut în ultimele trei decenii în domeniul ştiinţei Teologiei pastorale în limba română, suntem încă totuşi de-

parte de a avea tot ceeace este indispensabil, putem spune că lucrarea Păr. Prof. Dr. I. Z. este o nouă şi deosebit de preţioasă contribuţie la lămurirea problemelor de Teologie practică, probleme cari, în urma vremilor pe cari le trăim şi a greutăţilor pe care le străbatem, sunt — şi în viitor vor fi şi mai mult — tot mai actuale şi tot mai necesare pentru slujitorii sfintelor altare.

Prot. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

⊕

Emilian Vasilescu: PROBLEME DE PSIHOLOGIE RELIGIOASĂ ŞI DE FILOSOFIE MORALĂ. Bucureşti 1941, p. 207, Lei 80.

Lucrarea aceasta apare în ediţia II amplicată şi cu titlul principal schimbat. Titlul actual: „Probleme de psihologie religioasă şi Filosofie morală" arată mai lămurit conţinutul lucrării. Intenţia autorului a fost de a spulbera părerea eronată a unora că între Teologia ortodoxă şi filosofie ar fi o prăpastie de netrecut. Fără pretenţia de a avea ultimul cuvânt în aflarea firelor de legătură între filosofie şi religie, iscusitul şi solidul publicist Emilian Vasilescu a dat în lucrarea de faţă directivele principale în explorarea ştiinţifică a adevărului religios.

Lucrarea are două părţi:

I. *Probleme de psihologie religioasă.* In această parte se vorbeşte despre *intuiţia mistică,* acest mijloc de cunoaştere a realităţilor ce scapă raţiunii discursive. Aici, în cunoaşterea mistică, n'avem de-aface cu două realităţi deosebite, subiectul fiind absorbit în obiect. — *Graţia* este un dar supranatural; psihologia se declară incompetentă în ce priveşte originea graţiei. Graţia poate constitui obiect de cercetare numai în efectele ei. O psihologie religioasă mai suplă, care să-şi îngăduie accesul pe planul intenţionalităţii fenomenelor religioase, ar fi în stare să ne reveleze specificitatea stării de graţie şi ceva din esenţa ei.

Rugăciunea este înălţare spirituală către Dumnezeu, care se obţine prin efort. Efortul trebue susţinut de dorinţa împlinirii rugăciunii. Efortul şi dorinţa sunt completate de încrederea în eficacitatea rugăciunii. Increderea în eficacitatea rugăciunii se transformă curând în siguranţa eficacităţii.

In continuare, autorul face reflexii asupra *sentimentului religios sub raport individual şi social,* asupra *conservatismului şi inovaţiei în viaţa religioasă* şi asupra *gradului de credinţă* pe care trebue să-l aibă psihologul, „pentru a pătrunde în experienţa religioasă şi a judeca valoarea ei" (p. 48). Fenomenul religios, pentru a putea fi studiat, cere psihologului, pe lângă metode ştiinţifice, şi o anumită atitudine spirituală; altfel ajunge să considere manifestările religioase simple acte de sugestie, autosugestie, etc....

Miezul primei părţi din lucrarea de faţă îl formează două studii: *materialismul medical* şi *misticism şi patologie.* Materialismul medical a încercat să explice sufletul ca fiind o fosforescenţă sau o secreţiune a creerului, iar religia ca un fenomen patologic. Ipotezele: ul-

tramaterialistă, atavistă, a degenerării, a nevrozei şi a delirului mistic, au ca obiectiv reducerea omului la biologie, prin despuierea lui de elementul spiritual, religios şi moral. Era necesar ca autorul să dea, pe lângă prezentarea istorică şi doctrinară a materialismului medical, şi o combatere mai amplă a ipotezelor înşirate, punând în felul acesta în mâinile cititorilor, armele ştiinţifice de respingere a inepţiilor şi ereziilor lansate de adversarii religiei şi ai creştinismului. Mai precis şi mai limpede sunt trasate liniile demarcaţionale dintre misticismul sănătos şi aiurările paranoicilor din spitalele de boli mintale.

II. *Probleme de filosofie morală.* In această parte sunt desbătute pe scurt următoarele probleme: *amoralismul contimporan,* potrivit căruia noţiunile de virtute şi viciu şi-au pierdut înţelesul de odinioară, *ştiinţa şi morala, principiile diriguitoare ale moralei creştine, fizionomia morală a câtorva genii ale creştinătăţii* (sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur, Toma de Aquino, etc.), *Biserica şi pacea,* etc.

Două studii mai lungi şi mai consistente împodobesc partea II a lucrării: *Problema libertăţii spirituale în filosofia bergsoniană* şi *Durkheim moralist.* Intemeiat pe multiple date bibliografice, familiarizat cu ideile cele mai noui şi mai năstruşnice ale filosofiei din ultima vreme, precum şi cu determinantele adevărului creştin, autorul ştie să iasă din păienjenişul aberaţiilor, demonstrând că libertatea — spre deosebire de susţinerea lui Bergson, potrivit căreia libertatea este „o spontaneitate care iese din hasard" sau actul liber la care „te decizi fără motiv, contra oricărui motiv", care a fost „ales fără motiv" (p. 143) — este o proprietate derivând din însaşi natura noastră de fiinţe inteligente. Este puterea de a alege conform raţiunii şi nu puterea de a alege fără motiv sau contra motivelor (p. 144). Lui Durkheim, care prin sistemul lui sociologic transforma morala într'o ştiinţă a moravurilor, deci o laiciza, îi opune realitatea vieţii individuale şi îndeosebi a conştiinţei morale, care postulează o morală eteronomă.

Lucrarea se termină cu două anexe: într'una e abordată *problema raportului de solidaritate dintre trup şi suflet,* iar în cealaltă se demonstrează *posibilitatea existenţei unei filosofii creştine.*

Deşi conţinutul lucrării îl formează articole publicate — succesiv — în ziarul „Calendarul", în revistele „Raze de lumină", „Studii Teologice" şi „Muncă şi Credinţă", totuşi prezintă un caracter unitar, ceea ce denotă că autorul a oficiat — neşovăelnic — la acelaş altar al credinţei revelate, încercând să statornicească o atmosferă de pace şi de înţelegere, pentru o rodnică împreună lucrare a credinciosului cu filosoful sau cu eruditul pasionat de cercetările lui ştiinţifice.

Studiile înmănunchiate în această lucrare, prin caracterul lor modest, prin forma aleasă ce-au primit-o şi prin documentarea concisă şi stringentă, se impun atenţiunii cititorului, dându-i îndrumări preţioase pentru menţinerea sau recâştigarea echilibrului religios.

Preot Prof. IOAN BUNEA

Dr. *D. I. Belu*, profesor la Academia teologică din Oradea-Timişoara: IN LEGATURA CU VALORILE MORALE. (Extras din Anuarul Academiei teologice din Caransebeş, pe anul 1940—41). Caransebeş, Tipografia Diecezană 1942, p. 48.

Lucrarea a isvorât din dorinţa de-a limpezi înţelesul noţiunii de *valoare morală*. Expresia este de rigoare. Nu există „intenţie, cuvânt, gest, faptă, învoială, tratat, etc., la constatarea cărora să nu adăugăm şi o apreciere din punctul de vedere al valorii lor morale" (p. 5). Interesul pe care Părintele Prof. Dr. D. I. B. îl arată acestei chestiuni, este aşa dar pe deplin justificat.

Intr'un prim capitol, întitulat „Valoarea în general", autorul înşiră şi examinează feluritele înţelesuri pe cari le îmbracă această expresie complexă la diferiţi specialişti. Psihologii — ne dispensăm de numele amintite în lucrare — susţin că valorile se datoresc afectivităţii şi voinţei individuale. N'au legătură cu lumea exterioară decât în măsura în care le-o atribuim noi. Sociologii — Durkheim şi în genere adepţii pozitivismului sociologic — pretind că valorile sunt realităţi create şi mijlocite de societate. Parodi încearcă, se pare, o împăcare a acestor două concepţii: valoarea isvorăşte din tendinţe individuale, dar mediul social îi oferă consistenţă şi o obiectivizează. In concepţia filosofică (fenomenologică), valorile sunt esenţialităţi ideale, fiinţând în sine dincolo de existenţa reală şi independent de ea.

Acest punct de vedere se apropie de adevăr, cu complectarea că orice existenţă are valoarea ei proprie. Este opinia pe care o împărtăşeşte Filosofia creştină, motivând-o astfel: existenţa în sine e o valoare faţă de neexistenţa din care a fost creată (vezi Geneză 1, 31); ea tinde spre o stare ideală, care o depăşeşte pe cea actuală (II Petru 3, 13: aşteptăm „ceruri noui şi pământ nou întru care să locuiască dreptatea").

In concepţia creştină, lumea este alcătuită din categorii existenţiale conduse de legi proprii şi dispuse interior una către alta, formând astfel o ierarhie în fruntea căreia stă omul. „In legăturile lor cu omul, diversele categorii de creaturi destăinuesc anumite valori: valorile lor proprii. La rândul său, omul afirmă şi el o complexitate de valori, între cari figurează şi valorile morale (cf. p. 19 urm.).

Intr'un al doilea capitol, întitulat „Valorile morale. Specificul lor", autorul răspunde la îndoita întrebare: Ce sunt valorile morale? Cari sunt însuşirile lor specifice? O unitate de vederi între psihologi, sociologi şi filosofi nu se realizează nici de astă dată. Demnă de reţinut este concepţia în chestiune a lui N. Hartmann. Valorile morale sunt independente de subiectul personal, dar intră în legătură cu persoanele omeneşti. Ele sunt dependente de libertatea individuală, întru cât se prezintă faţă de aceasta ca norme şi porunci obligatorii. Ele sunt obiective, invariabile şi inepuizabile. Au caracter emoţional şi deci pot fi sesizate numai printr'o intuiţie emotivă.

Această ultimă părere este cea mai apropiată de adevăr. Ea indică drumul firesc al eticei, îngrădind exagerările pozitiviste. Totuşi,

scăderile ei sunt de netăgăduit. Iată una: Inţelegerea valorilor morale nu se face numai prin mijlocirea afectivităţii, ci prin participarea întregei vieţi sufleteşti a unei persoane.

Părerile sunt împărţite şi în ce priveşte „locul valorilor morale în ierarhia valorilor", despre care e vorba în ultimul capitol al acestui studiu. Apropiată de adevăr este opinia lui Hartmann, care le aşează în fruntea valorilor, cu deosebirea că noi le considerăm subordonate valorilor religioase — şi nu independente de ele. Omul nu se poate desvolta armonic şi deplin decât subordonându-se de bună voe valorilor morale. Prin firea lor, acestea exercită o anumită suveranitate asupra oricărei creaţii. Cine le investeşte cu această autoritate? *Dumnezeu!*

Hartmann crede că valorile morale nu se pot baza pe existenţa unui spirit personal absolut, căci aceasta ar fi o risipire şi o abatere a forţei morale dela adevăratele valori şi dela înfăptuirea lor. Dar valorile morale şi persoana omenească, prin fundamentarea lor în Dumnezeu, îşi măresc demnitatea, împlinind-o în gradul cel mai înalt. Religia revendică din om tot ce poate sluji binelui moral.

Problema în sine, cât şi modul în care a fost soluţionată, ne fac să aşteptăm revenirea mai amplă pe care o promite autorul la sfârşitul lucrării. Prof. SEPTIMIA P. GHERMAN

Protos. Dr. *Vasile Vasilache*, predicatorul Sf. Patriarhii: PE CĂILE DOMNULUI. Predici rostite la Radio. Bucureşti, Editura Contimporană 1942, p. 330, Lei 300.

Ori de câte ori îmi cade în mână o carte de predici, o privesc ca pe un nou obuz ce sfredeleşte văzduhul inimilor căzute în tranşeele celui rău.

Este în deobşte ştiut că mai ales în propovăduirea Evangheliei lui Hristos, cuvântările sunt acele cari scormonesc, deşteaptă şi determină sufletele pentru noua împărăţie; iar pilda vieţii celor ce cheamă sufletele la Hristos, statorniceşte şi definitivează hotărârea credinciosului de a nu se mai deslipi de împărăţia harului. Cea dintâi păşire în lume a creştinismului a fost predica şi tot prin cuvânt se arată „căile Domnului" şi azi.

Păr. Dr. V. V. a trimis la propovăduire acest volum de predici ca să „lumineze calea multora în acest pelerinaj pământesc". P. C. Sa este un iscusit mânuitor de vorbă şi condei. Cuvântul cărţii pe care o încrestăm aici, a bătut mai întâi la uşa multor inimi pe calea undelor. Este deci o îndoită slujbă pe care o face Bisericii lui Hristos acest harnic cărturar.

Dar autorul ne desvălue încă ceva în primele pagini ale volumului. In vreme ce dânsul luptă în tranşeele Duhului, cu vorba şi cu fapta, fratele său luptă cu arma împotriva celor fără Dumnezeu, murind pentru Cruce şi Patrie. Lui îi închină autorul aceste predici, precedate de o scrisoare din cale-afară de duioasă.

Este deci lesne de înţeles sufletul pus în paginile acestui volum de predici. Poate nu fără tâlc îşi începe ciclul cu evocarea marilor eroi ai lui Hristos, sfinţii Petru şi Pavel, deschizătorii de drumuri noui şi biruinţe răsunătoare în bătălia purtată pe vremuri cu cei fără Dumnezeu.

Volumul cuprinde câte o predică de fiecare Duminecă şi sărbătoare, aşa cum vin la rând, până la Paşti. Autorul ne făgăduieşte că predicile dintre Paşti şi sfinţii Apostoli ni le va dărui ceva mai târziu, într'un alt volum.

File pline de dulceaţa cuvântului şi de mireasma dragostei lui Hristos. Fiecare şir loveşte în inimă. Fiecare chemare este o putere căreia nu-i pot rezista. Aşa sunt predicile Păr. V. V.

Preote, „ia şi citeşte"! Preot NICODIM BELEA

(+)

Preot *Simion Radu*, profesor la Liceul „Gheorghe Lazăr" din Sibiu: DUH CREŞTIN ŞI DUH ROMÂNESC. Indemnuri către tineret. Sibiu, Tipografia Arhidiecezană 1942, p. 128, Lei 130.

Tânăr şi inimos apostol al lui Hristos şi al neamului, însufleţit de convingerea misiunii sale grele dar frumoase, Păr. S. R. a îmbogăţit literatura de educaţie religioasă pentru tineret în momentul cel mai potrivit al reînvierii noastre naţionale. Nu numai România nouă, dar chiar întreaga Europă nouă face apel către tineret pentru munca uriaşe ce-l aşteaptă în realizarea planului măreţ de zidire din temelii a unei lumi mai bune şi mai fericite.

Păr. S. R. este animat de gândul sincer de a face să se sălăşluiască în sufletele tinere un duh nou, duhul Evangheliei lui Hristos, ca să le cucerească pentru un alt ideal de simţire şi voinţă românească. Cuvintele Mântuitorului: „Fără de Mine nu puteţi face nimic", trebue să umple inima tineretului, care în elanul său primăvăratic ar vrea să facă totul şi să schimbe faţa lumii.

Acestui tineret însufleţit de idealuri mari îi strigă vrednicul său dascăl: Cu Hristos învingem toate greutăţile! Viitorul El îl hotărăşte, prin idealul cel nou al formării caracterelor morale.

Cunoscând bine sufletul neamului — condiţie esenţială pentru un educator — Păr. S. R. pleacă dela adevărul fundamental că fără Hristos sufletul românesc tânjeşte şi dispare, fiindcă acest suflet are o structură aparte, zugrăvită cu multă măestrie în corpul lucrării de faţă, a cărei temă iniţială este.

Cartea cuprinde trei părţi, având fiecare câte un titlu general, şi anume: I. Să aşezăm caracterul moral pe temelia educaţiei religioase, II. Sufletul neamului românesc în sărbătoarea Crăciunului, III. Pe linia veşniciei româneşti. Toate trei cuprind câte un ciclu de cuvântări adresate către părinţi, educatori şi tineret, cei trei factori principali ai unei pedagogii religioase şi naţionale, dela a căror desăvârşită colaborare în duhul dragostei creştineşti depinde înflorirea în plina sa splendoare a tineretului românesc şi printr'ânsul, înflorirea neamului.

Dacă o educaţie religioasă naţională este de importanţă vitală pentru neam — şi acest adevăr nu poate fi tras la îndoială de nici un bun român — apoi tot aşa de necesară este şi cartea de faţă a inimosului preot profesor S. R. De aceea o recomandăm cu toată căldura.

Dr. NICOLAE TERCHILĂ

Grigore Popa: INVITAŢII. Sibiu, Editura ziarului „Ţara" 1942, p. 124, Lei 100.

Incununat cu prestigiul unei vaste culturi filosofice şi dotat cu o rară sensibilitate lirică, dl Grigore Popa este una din mândriile generaţiei tinere. Maestru în făurirea versurilor, călit în elaborarea minuţioaselor studii de psihologie şi metafizică şi nu mai puţin maestru al eseului, dsa apare drept cea mai proeminentă personalitate culturală a Ardealului tânăr. Şi ceea ce ne bucură şi mai mult este mireasma de tămâe ortodoxă şi românească ce se desprinde din scrisul acestui tânăr filosof. De aceea credem că putem prezenta cu toată încrederea, între coloanele unei reviste de teologie, cartea unui prieten drag al sfintelor transfigurări ortodoxe.

Volumul „Invitaţii", o culegere de 13 eseuri, este scris cu nerv de scriitor şi entuziasm de mare inspirat. Titlul „Invitaţii" caracterizează de minune conţinutul său. Fiecare eseu reprezintă o chemare plină de farmec liric şi de subtile rezonanţe metafizice spre idealuri, valori şi realităţi cari înalţă pe om deasupra cotidianului şi-l fac prieten al culmilor şi al vieţii veşnice. Astfel autorul ne invită uneori orfeic, alteori profetic, alte ori bucolic: la frumos, la poezie, la credinţă, la înţelepciune, la metafizică, la moarte, la aventură, la câmp, la tradiţie, la comuniune, la românism şi la eroism.

Pretutindeni se simte duhul creştin, fie manifestat printr'o înaltă viziune etică a lumii, fie printr'o înclinare profundă în faţa misterului divin. Aşa de exemplu, vorbind despre frumos, dl Grigore Popa spune între altele următoarele: „O operă într'adevăr mare, trebue să fie în acelaşi timp: morală, frumoasă şi adevărată. Toate capodoperile de profundă şi largă respiraţie ale spiritului omenesc: Iliada, Divina Comedie, Faust, sunt în acelaş timp psalmi ai frumosului, evanghelii ale binelui şi cristalizări de eterne adevăruri" (p. 16).

Pretutindeni întâlnim numele lui Dumnezeu, pretutindeni se pomeneşte de mântuitoarea credinţă. „Trei sunt drumurile pe cari omul trudind, din rob al lui Dumnezeu, ajunge colaborator al Său: credinţă fierbinte, artă mare şi gândul metafizic", zice dl Grigore Popa în „Invitaţie la Metafizică" (p. 57).

Credinţei, autorul îi închină un eseu anume. Dsa vede tot miracolul credinţei cristalizat în sărbătoarea sfântă a Invierii. „In ziua de Paşti totul respiră în pacea unei bucurii paradisiace Totul se primeneşte şi totul se schimbă la faţă. Omul, natura, cu toate vietăţile ei, îşi întorc faţa spre cer. Unic moment de logodire a timpului cu eternitatea. Căci în lumina învăluitoare a „tainei pascale" omul, prin co-

muniunea cu pânea şi vinul transsubstanţializate la suflarea Duhului Sfânt în trupul şi sângele Domnului, devine părtaş al veşniciei" (p. 43).

In afară de atmosfera generală, plină de prezenţa lui Dumnezeu şi a misterului, totul este un mozaic de gânduri, admirabil dăltuit. Este o carte hărăzită să ocupe cu graţie clipe de linişte şi să dea uşoare înfiorări metafizice unui cititor însingurat, îndrăgostit de cărţi şi de eternitate.

Preot IOAN OPRIŞ

Preot *Gheorghe Şoima*, profesor la Academia teologică „Andreiană": DESPRE RUGĂCIUNE (Bibl. „Popasuri Duhovniceşti" nr. 25). Sibiu, Tipografia Arhidiecezană 1942, p. 62, Lei 35.—

Sufletul reprezintă suprema favoare pe care Ziditorul a toate i-a făcut-o omului. El este expresia „chipului şi asemănării" lui Dumnezeu sălăşluite în noi. Grija faţă de el trebue să covârşească orice altă preocupare a omului. Element de legătură între pământ şi cer, el are trebuinţă, ca să poată sui şi odihni la sânul Părintelui ceresc, de-o scară: rugăciunea.

Nu ori cine se ştie ruga. Nu ori cine ştie ce să ceară lui Dumnezeu şi cum să-i mulţumească pentru binefacerile pe cari le revarsă îmbelşugat asupra noastră. O carte de rugăciuni este, de sigur, bună călăuză în această privinţă. Ea îţi oferă texte de rugăciuni pentru felurite trebuinţe, dar nu te familiarizează totdeuuna cu tainele sfintei „arte" a convorbirii cu Dumnezeu.

Păr. Prof. G. Ş. şi-a luat sarcina de-a aşterne pe hârtie un mănunchiu de preţioase îndrumări pentru rugători. Lectura lor te obligă să admiţi că stai în faţa experienţelor unei vieţi de rugăciune stăruitoare şi corectă. E cel mai frumos elogiu pe care l'ar fi putut râvni o astfel de lucrare. Şi autorul ei — tot aşa.

Dr GRIGORIE T. MARCU

NOTE ŞI INFORMAŢII

HRISTOS să triumfe! Să triumfe necondiţionat în viaţa personală a tuturor! Iată idealul care a însufleţit strădaniile misionare ale fruntaşilor creştinătăţii din toate vremurile şi de pretutindenea. Fără o schimbare radicală a lăuntricului omului contimporan, este cu neputinţă înstăpânirea unor raporturi pacinice între popoarele lumii şi între inşii singuratici. Ne dăm prea bine seama că babilonia actuală nu va putea să dureze o vecinicie. Sătulă de sânge şi de privaţiunile tot mai simţitoare pe cari le pricinueşte starea de războiu, omenirea se va dori cu crescândă ardoare după binefacerile traiului pacinic de care a avut parte, din nenorocire, atât de rar şi pentru scurtă vreme.

Cine să i-o organizeze? Cine să vegheze la menţinerea ei? Numai oamenii păcii vor fi în stare să ia asupra lor această sarcină anevoioasă şi s'o ducă la bun sfârşit.

Pe aceştia, zadarnic i-ai căuta în rândurile adepţilor fanatici ai atâtor concepţii politice-sociale cari îşi dispută cu înverşunare crescândă adeziunea mulţimilor contimporane. Am sorbit până la fund paharul pe care ni l-au îmbiat spiritele „eliberate" de tutela Cerului. Nu ne mai trebue asemenea băuturi: sunt amare ca veninul. Vrem apa cea vie a învăţăturii lui Hristos: să curgă gârlă peste creştetele noastre, purificându-le, răcorindu-le; să ne umple sufletele, să le aprindă de dorul înoirii în duh şi adevăr, să le prefacă în rug nestins, încins de dogoritoare dragoste faţă de aproapele căzut între tâlharii atâtor mizerii sociale.

Ne trebue aşa dar energii hrisostomice, cari să reinsufleţească amvoanele. Ne trebue apostoli capabili să se ridice la altitudinea alergăturilor pauline. Numai ei pot făuri adevăraţii oameni ai păcii pe cari îi aşteaptă vremea noastră. Numai aceşti împătimiţi ai idealurilor evanghelice, cari nu-l nesocotesc pe Hristos de dragul măruntelor lor daraveri cotidiane, pot schimba faţa lumii, direcţionând elanurile obşteşti spre cele înalte.

Prin cuvânt s'au zidit toate cele ce sunt. Prin cuvânt a luat omenirea contact cu vestea cea bună a mântuirii în Hristos. Prin cuvânt a răsbit lumina Evangheliei pe tot întinsul pământului, prin cuvântul cel viu şi lucrător, mai ascuţit decât o sabie cu două tăişuri, prin cuvântul însufleţit şi îmbrăcat întru putere de revărsările harului. Vai celui ce nu-l propovădueşte cu timp şi fără timp! Vai celui ce se păşunează pe sine sau sofia înţelepţilor veacului acestuia!

A fost o vreme — şi nu-i prea mult de atunci — când predica fără Hristos înţelenise amvoanele şi răcise sufletele. Chiar aici la noi . . . Ne reamintim cu emoţie şi recunoştinţă de sforţările făcute de I. P. Sf. Mitropolit Ni-

colae — pe când era profesor de Teologie şi după aceea — pentru stârpirea ei. Amvonul Catedralei noastre mitropolitane a devenit astfel un laborator predicatorial, un teren de experienţe omiletice. Şi roadele n'au întârziat să se vădească. Astăzi, cei ce-i urcă treptele, ştiu că ochiul vigilent al Inaltului Ierarh supraveghează şi sancţionează ostenelile lor întru cuvânt şi învăţătură. Predicile lor trebue să întrunească barem două condiţiuni minimale: să aibă *un pronunţat caracter hristocentric* şi *să fie temeinic pregătite*.

Cu netăinuită bucurie recunoaştem că ţelul urmărit a fost atins. Numai în toamna aceasta au răsunat câteva predici cari au răsbit acolo unde trebue: la suflet. Credincioşii le ascultă cu o surprinzătoare luare aminte. Nu se mai impacientează ca alte ori, nu mai şopotesc întreolaltă, nu mai părăsesc sf. lăcaş de închinăciune când s'a isprăvit de cântat „Tatăl nostru".

E un câştig pe care nu-l minimalizăm. Şi un îndemn totodată, pe care preoţii noştri îl vor desluşi — nu ne îndoim — cu uşurinţă.

DACĂ undeva în lume se comite vreo crimă odioasă, omenirea este străbătută de un val de indignare justă. Dar dacă bestiile bolşevice ucid milioane de oameni, lumea tace.

Revoluţia bolşevică a început în anul 1917, prin înalta trădare a lui Lenin, care începând dela isbucnirea războiului mondial doria înfrângerea Rusiei, pentru a putea exploata desamăgirea şi îndârjirea oamenilor în favoarea scopurilor sale josnice, iudaice. Ea a fost executată cu o teroare crâncenă, care din criminali ordinari a făcut nişte eroi revoluţionari. Ea s'a impus împotriva majorităţii zdrobitoare a populaţiei, care la alegerile pentru adunarea constituantă se pronunţase cu 22 milioane voturi contra bolşevicilor, aceştia obţinând abia 9 milioane voturi. Războiul civil a făcut ravagii dela 1917 până la 1922 şi a fost dus cu o cruzime bestială din partea bolşevicilor, cari siliseră 5 milioane de oameni să ia armele şi să lupte împotriva fraţilor de acelaş sânge. După izvoare demne de încredere, în timpul războiului civil, au murit în luptă sau au fost împuşcaţi la ordinul bolşevicilor 1,4 milioane oameni. Astfel jidanul Troţki a pus odată să se împuşte un batalion întreg de muncitori, dintr'un motiv neînsemnat.

Urmările războiului civil au fost şi mai groasnice decât anii de luptă propriu zisă. Ţăranilor li se luaseră de multe ori toate vitele şi rezervele de cereale. Ţinuturi întregi au fost pustiite. Satele au fost incendiate. Ogoarele nu au fost lucrate decât în parte.

In acest timp au murit de foame în Uniunea Sovietică 10 milioane de oameni.

Bolşevicii nici n'au încercat măcar să dea vreun ajutor ţinuturilor din Sud-Est ale părţii europene, cari au suferit cei mai mult, ci s'au mulţumit să izoleze, prin blocarea căilor ferate şi a şoselelor, valul oamenilor

ce fugeau disperaţi din regiunile înfometate. Există dovada autentică a numeroase cazuri de canibalism, săvârşit chiar de părinţi asupra copiilor lor. Pe de altă parte, zeci de mii de copii, ai căror părinţi muriseră de foame, au rătăcit timp de ani de zile în bande „Besprizornije" prin U. R. S. S., într'o decădere fizică şi morală de neînchipuit, furând şi jefuind pe unde puteau. In schimb, despoţii dela Moscova au reluat exportul de cereale, ca să facă rost de bani pentru agresiunile lor criminale împotriva siguranţei interne a ţărilor civilizate.

In primii cinci ani ai revoluţiei bolşevice, organizaţia Ceka, numită mai târziu G. P. U., a ucis fără judecată 1.776.393 de oameni, pe motivul că ar fi fost contrarevoluţionari. Sadismul cel mai respingător, în care s'au distins mai ales jidăncile, a devenit o metodă pentru bolşevism. Au fost pedepsite acţiuni cari nu aveau nimic de a face cu politica. In multe cazuri, originea burgheză era suficientă pentru arestare. Pentru omorul în massă, Ceka a înfiinţat abatoare în care victimele nefericite erau căsăpite cu mitralierele, dacă procedura individuală a glonţului în ceafă era prea lungă.

Şeful acestei bande de ucigaşi, care îşi avea cartierul general la Moscova, în închisoarea Lubianca, şi care îşi avea filialele în toate părţile Uniunii Sovietice, era polonezul Dzerschinsky, care este socotit printre marile capete ale revoluţiei bolşevice. Pe atunci a fost exterminată partea cea mai mare a intelectualilor ruşi. In fiecare noapte, camioanele transportau din oraşe cadavrele, cari erau făcute mormane, şi apoi aprinse, după ce se stropeau în prealabil cu petrol. Fantezia umană este prea slabă pentru a-şi putea imagina dimensiunile acestei beţii de sânge.

Iar în anii 1932-33, din vina bolşevicilor, a isbucnit iarăşi o catastrofă a foametei, care a secerat vieţile a peste 10 milioane de oameni din nefericita populaţie a Uniunii Sovietice. Prin colectivizarea forţată începută în anul 1929, cu care ocazie au fost alungaţi de pe gospodăriile lor şi împuşcaţi 6 milioane de ţărani proprietari mijlocii — marii proprietari fuseseră „lichidaţi" chiar în primii ani ai revoluţiei — s'a văzut că în întreaga Uniune Sovietică domneşte haosul. Mai mult de jumătate din inventarul animal a murit pur şi simplu de foame, mai ales după sechestrarea vitelor din partea statului.

Populaţia urbană a trebuit să treacă apoi încă odată printr'o foamete groasnică, şi a început o mortalitate în massă de neînchipuit a oamenilor slăbiţi prin anii lungi de mizerie. Cel care cunoaşte groaznicele stări igienice din oraşele murdare şi suprapopulate ale Uniunii Sovietice, nu va fi surprins de numărul îngrozitor al morţilor: zece milioane de oameni au trebuit să moară fiindcă bolşevismul nu voia să tolereze ţărani liberi în ţara proletariatului. Dela colectivizarea gospodăriilor ţărăneşti, s'a restabilit la ţară robia, cu singura deosebire că în loc de

nobili, cnutul este mânuit de comunişti, aceştia mai ales jidani. Alături de proletarul desmoştenit din fabricile sovietice, se găseşte proletarul din colhozuri, care trebue să lucreze ca un rob pentru dictatura proletariatului.

Stăpânii Kremlinului nu mai contenesc să se laude în faţa lumii cu construcţiile de canaluri şi de căi ferate cari urmează să facă reclamă pentru realizările civilizatorii ale bolşevismului. Ei uită însă să amintească faptul că aceste lucrări au costat viaţa a 8.600.000 de oameni. Aceştia au murit în urma muncii forţate, a hranei insuficiente, a îmbrăcăminţii mizerabile şi a lipsei de ajutor medical.

Aceasta a fost şi soarta ţăranilor, a căror singură vină era hărnicia lor, care le procurase o bunăstare modestă şi câteva vaci în loc de una singură. Aceasta a fost soarta oamenilor cari pentru bolşevism sunt nişte criminali numai fiindcă s'au născut din părinţi burghezi.

In aceste faimoase tabere de muncă silnică au fost internaţi şi oameni bănuiţi de antisemitism. In schimb jidanii, singurii uzufructuari ai bolşevismului, triumfaseră asupra duşmanilor lor.

Treizeci şi două milioane de morţi acuză...

In rezumat: Numărul oamenilor ucişi până în anul 1937 de Ceka (G. P. U.) este de aproximativ 11.600.000.

Printre aceştia se găseau, alăturea de familia ţarului, 50 de episcopi, 4.860 preoţi, 7.824 profesori şi învăţători, 8.920 medici, 65.000 funcţionari de poliţie, 75.490 ofiţeri, 120.600 funcţionari, 360.000 soldaţi, 420.000 intelectuali, 48.000 jandarmi, 892.000 muncitori şi 9.600.000 ţărani.

E bine să se ştie! GR. T. M.

SUFERINŢA Bisericilor evanghelice din ţările baltice, într'un an de stăpânire bolşevică, a fost imensă.

Din Iunie 1940—Iunie 1941 bisericile evanghelice din Lituania, Letonia şi Estonia au fost toate secularizate. La fel şi casele parohiale, familiilor punându-li-se la dispoziţie câte 1-2 camere de 3×3 m. Arestările erau la ordinea zilei. Un preot fu adus 150 km. până în capitala ţinutului, spre a fi audiat în proces 20 de ore. Cel ce relatează aceste fapte a fost de trei ori arestat şi a stat de 4 ori în faţa G. P. U-ului. Şi totuşi slujbele bisericeşti au fost frecventate sârguincios. Au dispărut însă 11 profesori şi preoţi numai în Letonia, în vreme ce 8 prof. şi preoţi şi-au aflat moartea. Alţi 23 au fost deportaţi în Siberia, iar 9 preoţi au fost omorâţi. Fostul episcop eston Rahamägi, împreună cu toţi preoţii din Dorpat, au dispărut.

Oraşele au suferit mult. In Dünaburg au fost distruse 2000 case, în Riga două din cele mai vechi biserici. Din Letonia au fost deportate 40.000 persoane şi totuşi, poporul evanghelic nu mai încape acum în biserică.

Dar sărmana Biserică ortodoxă din aceste trei ţări baltice?

T. B.

SUMARUL
„Revistei Teologice" pe anul XXXII, 1942

I. Studii și articole

II. Atitudini

III. Mişcarea literară

IV. Cronică

V. Note şi Informații

Comunicări pentru abonați

1. Începând cu data de 1 Ianuarie 1943, abonamentul la „REVISTA TEOLOGICĂ" se modifică precum urmează:

Pe un an . . . . Lei 560.—
Pentru studenții în Teologie „ 400.—

Urcarea aceasta este calculată proporțional cu sporirile succesive ale costului hârtiei, tiparului și broșării, pe cari le-am înregistrat în cursul acestui an.

2. Întru cât greutățile de aprovizionare cu hârtie cresc mereu, iar mâna de lucru se găsește tot mai cu greu, ne va fi cu neputință să mai trimitem revista restanțierilor. Preferăm abonați mai puțini, dar conștiincioși. De aceea rugăm să ni se trimită abonamentul pe anul viitor până la data de 31 Ianuarie 1943, cel mai târziu.

Sărbători fericite!

ADMINISTRAȚIA
REVISTA TEOLOGICĂ

BIBLIOGRAFIE

Omagiu Inalt Prea Sfinţiei Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la douăzeci de ani de arhipăstorire

Sibiu 1940; 90 colaboratori, XX+804 pagini şi XLVI planşe cu 80 ilustraţiuni. Broşat Lei 800.—. Legat fin în pânză Lei 900.—

E capodopera Sibiului ortodox

† Nicodim, Patriarhul României: Viaţa şi operele sf. Apostol Pavel, după F. V. Farrar. Vol. I. Mânăstirea Neamţu 1941

† Nicolae, Episcopul Clujului: Noul Testament. Cluj 1942

Anuarul XVIII al Academiei teologice „Andreiane" pe 1941—42, publicat de Dr. D. Stăniloae, rector. Sibiu 1942

Bănescu Marcu Dr. Preot: Pe pământul Transnistriei. Caransebeş 1942

Belu I. D. Dr.: Maica Domnului în lumina imnelor liturgice. Caransebeş 1941

Carte de rugăciuni pentru trebuinţele iubiţilor noştri ostaşi şi ale tuturor dreptmăritorilor creştini, cu binecuvântarea I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului Sibiu 1942

Coman G. Ioan Dr. Prof. univ.: Teoria Logosului în Apologiile sf. Iustin Martirul. Bucureşti 1942

Corpadea Şt. Preot: Drumul Crucii. Brad 1942

Diamandi Sterie: Fiul lui Dumnezeu — Fiul Omului. Bucureşti 1942

Goran C.: Strigătul lui Iov. Versuri. Sibiu 1942

Lupaş I. Dr. Prof. univ.: I. Die Grundlagen der rumänischen Volkseinheit. II. Der geschichtliche Weg der Rumänen. Sibiu 1942

Marcu T. Grigorie Dr. Diacon: Antropologia Paulină („Seria Teologică" nr. 20). Sibiu 1941

— Mythos. Dela Epistolele Pastorale şi până la dl Lucian Blaga. Sibiu 1942

Moisescu I. Gh. Dr. Diacon: Catolicismul în Moldova până la sfârşitul veacului XIV. Bucureşti 1942

Muntean Zeno Dr. Prof.: Noţiunea şi originea divină a Apostolatului. Caransebeş 1942

Munteanu G. L. Dr.: Viaţa sfântului Apostol Pavel. Cluj 1942

egoiţă T. Dr. Preot: Psaltirea în cultul ortodox. Bucureşti 1940

Nicolaescu I. N. Dr. Diacon: Introducere în Epistola către Filipeni. Bucureşti 1942

Pavel C. Const. Dr.: Viaţa morală a oraşelor şi misiunea Bisericii. Bucureşti 1940

Popa Grigore Dr. Prof.: Armand Godoy, poète latin et chrétien. Sibiu 1942

Popescu M. Teodor Dr. Prof. univ.: Vitalitatea Bisericii ortodoxe. Bucureşti 1942

— Anticreştinismul comunist. Bucureşti 1942

Rezuş Al. Petru Dr. Prof.: Despre Duhul Sfânt. Sinteză pnevmatologică („Seria Teologică" nr. 21). Sibiu 1941

— Curs de Teologie fundamentală. Caransebeş 1942

Şesan P. Milan Dr. Prof. univ.: Originea şi timpul primelor traduceri româneşti ale Sf. Scripturi. Cernăuţi 1939

Stăniloae D. Dr.: Poziţia dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie. Sibiu 1942

Toată suflarea să laude pe Domnul. Cartea de cântări a Oastei Domnului. Ediţie primenită. Sibiu 1942

Vasilache V. Dr. Protos.: Un binefăcător — Monahul Ilarion Radu. Mânăstirea Neamţu 1940

— Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei. M-rea Neamţu 1940

— Mitropolitul Veniamin Costachi. M-rea Neamţu 1941

— Sf. Dimitrie cel Nou Basarabov. Bucureşti 1941

Zugrav I. Dr. Prof. univ.: Gânduri şi propuneri pentru reorganizarea monahismului. Chişinău 1942

TIPOGRAFIA ARHIDIECEZANĂ SIBIU

LEI 100.—